

ELS JOCS TRADICIONALS A VILA-REAL

Recopilació dels jocs de carrer dels nostres majors

Fèlix Quirós Candau

Fèlix Quirós Candau naix a Vila-real el 1939.

Cursa estudis de Graduat Social i es gradua l'any 1968 per l'Escola Social de València. Analista químic, professió que exercirà al llarg de la seua vida laboral.

L'any 1992 publica el llibre titulat *Los nitratos en los pozos de Vila-real (incidencia en la salud y aportación de nitrógeno en los cultivos)* patrocinat per l'Ajuntament de Vila-real i editat per Caja Sagunto.

Primer premi en el Concurs Nacional de Reclam Bucal celebrat a Vila-real els anys 1993, 1994 i 1995. Campió d'Europa, medalla d'or, celebrat a Sacile, Itàlia, l'any 2002.

Primer premi Reclam d'Or, Benaguasil, al setembre de 1994.

Segon premi, el 2001; primer premi, el 2002, i tercer premi de fotografia, el 2004, en la Mostra Concurs de Fotografies sobre el Parany celebrat a Vila-real.

Al 2003, publica el llibre titulat *Històries i anècdotes del parany*, patrocinat per APAVAL.

Al maig de 2004, la revista *Feder Caza* (revista de la Federació Espanyola de Caça) publica un article seu titulat "Un zorro cazando al parany".

Al maig de 2006, publica en la revista *Poble* l'article "Tradición, toros y muerte".

Ha publicat també diversos articles en la revista *Apaval*.

ELS JOCS TRADICIONALS A VILA-REAL

Recopilació dels jocs
de carrer dels
nostres majors

Fèlix Quirós Candau

Edita: Ajuntament de Vila-real
Regidoria de Normalització Lingüística

Correcció: Carme Martí Herrera
Elena Chiva Roca
Mónica Soler Beltrán

Agraïments: Carmen Cabanes Mata
Laura Benages Candau

Portada, il·lustracions i maquetació: Pasku.com

ISBN: 978-84-88331-98-4

Dipòsit legal: Carmen

Imprimeix: Imprenta Sichert, SL

El meu agraïment als homes
que en reviure la seua infantesa,
i en algunes ocasions emocionats
recordant aquests jocs,
han fet possible aquest treball.

PRESENTACIÓ DEL REGIDOR

Resulta altament gratificant que de tant en tant apareguen recopilacions o contalles, escrits que acaramullen vivències sobre la memòria històrica d'un poble que, generació rere generació, hem canviat.

A Vila-real, aquest avanç, aquests canvis han implicat deixar de ser poble agrícola amb costums llauradors, amb carrers que eren de tothom i d'algun o altre carro carregat de taronges, per convertir-se en una ciutat d'habituds industrials on els vehicles són els amos dels carrers, plaques i, fins i tot, de les mateixes voreres.

Els canvis es noten per tot arreu però, si em permeteu, on són més evidents és en el món infantil. Hem passat del xiquet/a amb tot el temps del món per jugar, al xiquet/a amerat pel progrés, dogmatitzat pels avanços tecnològics. Entre tots dos mons hi ha un abisme que fa temor.

És ben cert que el Vila-real d'aleshores estava envoltat de séquies, de camins de terra i pedres, farcit de carrers i horts lliures. És de veres que la calor i el fred tenien altres temperatures; admireu-vos, diuen que plovia quan tocava! Diuen que les persones vivien una altra vida, una vida que semblava més tranquil·la, sense cap pressa. Es jugava quasi a tota hora, a fer arca, a pilota, a boli, a trompa, sambori, boletes, el canut...

Així arbres, séquies, horts, camins i descampats eren els elements naturals on es desenvolupaven els jocs i on els xiquets i xiquetes es modelaven i forjaven, sense adonar-se'n, la seua personalitat.

Els jocs del poble eren (o són?) tan heterogenis i variats com pugueu imaginar. Existien (o existeixen?) per a menuts i per a fadrins encara que la línia que els separava (o separa?) no era (o és?) gens rígida.

Quants jocs tradicionals estem perdent? Quants n'hem perdut ja?

Fèlix Quirós, vila-realenc de soca-rel, amant del seu poble, preocupat i implicat en la recuperació d'aquelles coses que es perden; compila en aquesta obra aquells jocs d'una altra època, els jocs més tradicionals del Vila-real més agrícola. I ho fa des de l'experiència que li dóna haver viscut en primera persona totes i cadascuna d'aquelles ingènues diversions.

No és la primera vegada que Fèlix, amb la paciència i constància que li atorga ser paranyer, s'endinsa en la costosa labor del treball d'investigació i dedica hores, dies, mesos i anys a la recopilació de tot allò que no es pot perdre. D'allò més volgut i preat, preciós, perquè és part d'ell mateix, de la seua vida; perquè és nostre, dels vila-realencs i vila-realencques, part de la història de Vila-real.

La Regidoria de Normalització Lingüística de l'Ajuntament de Vila-real us presenta i recomana aquesta obra per tal de, en alguns casos, reviure i, en altres, conèixer i aprendre els jocs més emblemàtics i significatius del nostre poble.

No oblideu que el joc arrela, és cultura i, per damunt de tot, relaciona les persones. Així que bona lectura i bona jugada.

Pasqual Batalla Llorens
REGIDOR DE NORMALITZACIÓ LINGÜÍSTICA

INTRODUCCIÓ

Recorde els nostres jocs amb enyorança i quasi m'entra tristor quan veig els xiquets amb aquestes joguines tan sofisticades que em fa la impressió que no són tan feliços com nosaltres vam ser amb aquelles joguines tan rudimentàries, però tan estimades per a nosaltres.

Al final del segle XIX i a les primeries del segle XX, els xiquets esperaven els Reis o la Fira de Santa Caterina perquè els compraren la pilota, la nina, el tabal de llauna o el carret de fusta amb el cavall de cartó. Llavors hi havia molta falta de mitjans, fins i tot allò contrasta fortament amb l'abundància de mitjans que tenen els xiquets d'avui.

Però no és de les joguines d'aquells anys del que vaig a parlar, sinó d'aquells jocs a què es jugava al carrer, molts d'ells desapareguts i d'altres als quals a penes es juga.

La nostra adolescència va transcórrer en un ambient rural sense tantes presses ni tant de trànsit pel carrer. Els xiquets, quan eixien de l'escola a la vesprada, omplien els carrers amb el berenar a les mans, que solia ser pa amb xocolata o, altres vegades, pa, oli, sal i pebre roig, o també, pa, vi i sucre. L'economia no donava per a més; no com ara que les mares no saben de què fer el berenar, ja que als xiquets no els agrada quasi res i és un veritable calvari fer-los menjar. Mai millor dit el vell refrany valencià que diu "a la fam rostoll".

Quasi tots els jocs tenien alguna cosa a veure amb les estacions de l'any. Per exemple, quan plovia i hi havia molt poca gent al carrer, era costum parar ceps, fent terra contra la vorera per a caçar teuladins o vileros; després d'haver parat els ceps, ens amagàvem a recer d'una porta molt quiets. Recorde que si hi havia algun vilero prop dels ceps i passava algú amb bicicleta o carro, solíem dir: "xe tu, l'avi aquest també haguera pogut passar per un altre carrer".

Quan la pluja era tan intensa que baixava l'aigua fent regalls pels carrers, jugàvem a carreres de vaixells, fets de paper, suro o fusta, i aquell que arribava primer a algun desguàs era el que guanyava. Després, quan deixava de ploure, solíem jugar també a la carabina.

Fèlix Quirós Candau

A GALOP

El nom del joc es deia en castellà a *galope*. Uns jugadors es posaven de peu en rogle de cara al centre d'aquest i els altres se'n pujaven a l'esquena d'aquests. Qui pagava donava voltes per la part de fora per veure si algun dels jugadors relliscava, queia o tocava amb els peus a terra. Si qui vigilava s'adonava abans que el jugador tornara a pujar, aquest pagava i qui havia pagat fins ara, ocupava el lloc del jugador que havia caigut o relliscat.

Els jugadors que estaven de peu es canviaven amb els que pujaven a l'esquena cada vegada que pagava un altre per no cansar-se.

A LA UNA, LA MULA

Aquest joc és igual que l'ídem, però en saltar tots els jugadors havien de dir uns noms, el primer dels quals li dóna el nom al joc.

Se sortejava qui havia de pagar primer i també l'ordre per a saltar sobre els altres. En saltar, cada jugador deia el nom que li corresponia, segons l'ordre dels noms del joc. Com en l'ídem, qui no podia saltar o s'equivocava en el que havia de dir o fer, pagava i continuava el joc.

Els noms eren els següents:

A la una, la mula,

A les dos, el gos, *guic-guac*!

A les tres, botar i no dir res

A les quatre, les mules de mon *tio* Quirico van a batre (s'havien de fer tres passes al voltant de qui pagava i en la quarta quedar-se en posició de saltar)

A les cinc, bon *brinc* (s'havia de fer un bon salt)

A les sis, pastís, *pasterà* i bona *culà* (en saltar, s'havia de pegar al que pagava en les dues mans i, al mateix temps, deixar-se caure damunt d'ell i pegar-li una *culà*)

A les set, tomaqueta en verd (abans de saltar, amb la punta dels dits se li pegava al cul mentre es deia “*Chuli, chuli, chuleta* i una bona patadeta!”; després, se li pegava una patada al cul i se saltava).

A les vuit, bon bescuit

A les nou, a cavall del bou (s'havia de saltar i deixar-se caure damunt a cavall)

A les deu, la xica *marica* no té peu (a peu coix es pegava la volta a qui pagava)

A LES LLARGUES

Aquest joc es jugava al mig del carrer, d'una cantonada a l'altra, amb una ratlla traçada al centre de vorera a vorera. Hi jugaven dos equips (un col·locat en una cantonada i l'altre en l'altra) i el joc consistia a llançar-se amb la mà una pilota de trinquet. Si en llançar-la, la pilota botava abans de la ratlla, s'havia comés falta, i si el jugador de l'equip contrari fallava en pegar-li a la pilota llançada per l'altre jugador, també era falta. La partida es feia a un nombre determinat de punts i l'equip que primer els aconseguia guanyava.

Aquest joc s'assemblava molt a l'anomenada pilota valenciana, que es juga avui en dia als pobles de València.

A MI GUSTO

Aquest joc es remunta abans de la guerra de 1936 i en acabar-se, es va deixar de jugar. Persones que van jugar em van comentar que no

estava massa ben vist, ja que, amb l'excusa del joc, els més majorets s'arribaven a les xiques, la qual cosa no agradava els pares, sobretot els pares de les xiques.

Al l'empara de la llum d'un fanal que, per cert, en aquella època feien molt poca llum, els xics es posaven en una de les voreres i les xiques en l'altra. Ambdós bàndols es disposaven en filera, uns al costat dels altres. El joc començava amb el primer xic de la dreta. Aquest escollia una xica, es dirigia a ella i li deia: “¡Tú eres de mi gusto!”. Si la xica li contestava: “¡Y del mío!”, el xic li demanava alguna cosa i la parella se n'anava on no hi havia massa llum i feien el que havia dit el xic que, normalment, era un bes –a la galta, és clar–, una abraçada suau, etc. Després cadascú tornava al seu lloc i jugava el següent xic de la fila. Tanmateix, si a la xica no li agradava el xic, li contestava: “¡Ni tampoco tus quererés!” i el xic tornava al seu lloc i jugava el següent.

Quan ja havien jugat tots els xics, començaven les xiques en el mateix ordre que havien seguit els xics.

ALL

Per a realitzar aquest es necessitava tan sols una pilota, de les de jugar al trinquet, de les anomenades *pilotes de vaqueta*. Eren unes pilotes molt dures que feien prou de mal si es llançaven amb força a sobre d'algú i d'això es tractava el joc.

Es feien dues colles i es posaven cada una a un costat del carrer i es llançaven la pilota uns als altres amb força perquè el colp fera quan més mal millor.

A primera vista sembla un joc innocent, però no era així, ja que si volien recollir la pilota de terra diversos jugadors, el qui aconseguia agafar-la sempre tenia molt a prop els altres i en tirar la pilota amb força feia molt de mal, sobretot si pegava a la cara o al cap, deixava al jugador molt adolorit, i en alguna ocasió, quan algú tenia mal perdre acabaven com el rosari de l'aurora.

ANTON PIRULERO

Es posaven xics i xiques en rogle i hi havia un jugador que manava. Qui manava feia com si tocara un instrument musical, però canviava d'instrument quan li pareixia i els altres jugadors l'havien d'imitar. Açò es feia al mateix temps que es cantava una cançó molt popular que deia: “Antón, Antón, Antón Pirulero, cada cual, cada cual, que atiende a su juego, y el que no lo atiende, pagará una prenda”. I efectivament, qui s'enganyava d'instrument pagava una peça i era eliminat. Una vegada tots eliminats es feia igual que en el joc del corral de ma tia sabonera.

ARCA

Aquest també era un joc perillós, en què participaven les colles (bandes) dels barris, compostes pel grup d'amics que vivien en cada barri. Normalment els dijous de vesprada quan no hi havia col·legi, se citaven dues colles als afores del poble i feien el que s'anomenava *arca*: tirar-se pedres una colla a l'altra, de manera que quasi sempre s'acabava amb algun ferit. Jo personalment recorde alguna d'aquestes batalles en un lloc molt apropiat per a aquest joc: l'antic calvari cementeri, la zona on actualment es troba la plaça del Llaurador i el poliesportiu.

BARQUETES

Aquest era un joc que es posava en pràctica quan plovia copiosament i després s'aclaria el cel. Com a conseqüència de la pluja, als carrers es formaven regalls d'aigua al costat de les voreres i els xiquets aprofitaven aquest corrent per tal de fer curses de barquetes.

El material utilitzat per a la confecció d'aquestes barquetes era molt variat. El més habitual era el paper, però també s'usava la fusta i el suro. Qualsevol cosa que surara servia. Cal recordar que en aquella època hi havia molt pocs joguets i els xiquets havien de fer treballar l'enginy per tal d'aprofitar qualsevol cosa per a jugar. També és cert que els seus jocs

podien realitzar-se al carrer, cosa que en l'actualitat és pràcticament impossible.

BATEJOS

Com tots sabem, un bateig no és cap joc, és un sagrament de l'Església catòlica, però a l'època de la postguerra un bateig era un gran esdeveniment per als xiquets. Representava l'ocasió d'aconseguir uns quants caramels, unes llepolies que en aquells temps no eren massa abundants.

Quan es posava el cobertor al balcó del neòfit que havia de ser batejat, els xiquets del veïnat ja començaven a preparar-se per a l'esdeveniment i s'interessaven per l'hora en què se celebraria l'acte. Quan la comitiva, formada pels pares, els padrins, la comare que portava el neòfit, els familiars i algun amic íntim, sortia de casa i es dirigia cap a l'església Arxiprestal (a les altres esglésies no es batejava), els xiquets del veïnat se sumaven al grup. El fet curiós era que, durant el recorregut pels carrers fins arribar a l'església, els xiquets que es trobaven amb la comitiva també s'afegien al grup i acabaven formant un gran acompanyament.

Era habitual que durant el trajecte els xiquets cridaren: “Padrí, ron-yós, ni un ni dos!” i aleshores el padrí els llançava algun caramel com a anticipació del que després vindria des del balcó. I així continuaven durant tot el camí d'anada i tornada amb la mateixa cançoneta. En arribar a casa amb la criatura ja batejada, tal com encara es continua fent en algunes ocasions, els padrins pujaven al balcó i començaven a llançar caramels. Tanmateix, en aquells anys, la celebració d'un bateig tenia un seriós inconvenient per als xiquets i era que, com ja hem dit en altres jocs, Vila-real tenia molts carrers de terra, amb la qual cosa quan plovia es formava un veritable fanguer. A més a més, els batejos se celebraven els diumenges o en festes de precepte, que eren precisament els dies en què les mares vestien els seus fills amb les millors peces de roba i les millors sabates o espadenyes.

Així doncs, quan es combinaven les circumstàncies que acabem de descriure, ocorria el que havia d'ocórrer. Al principi els xiquets anaven

amb compte amb el fang per tal de no embrutar-se, però amb el fragor de la batalla pels caramels acabaven oblidant-se del fang, del vestuari i del calçat. Com a exemple, em contava José Pascual García Ferrer, més conegut a Vila-real com el Llarguet, que un Diumenge de Rams (dia per al qual fins i tot hi havia una frase feta: “Qui no estrena el Diumenge de Rams no té mans”) es va posar per primera vegada unes sabates noves, blanques i de xarol. Havia plogut i els carrers estaven plens de fang. Tanmateix, per a la seua desgràcia, es va trobar amb un bateig i se’n va anar darrere. I quan va arribar el moment del llançament dels caramels des del balcó, ni va pensar en les sabates. Acabada la contesa pels caramels es va recordar de les sabates, però ja era massa tard. Els va mirar tot espantat, sense saber dir de quin color eren. I en arribar a casa, ja pot imaginar-se el lector el que va passar. José Pascual em va dir que mai oblidaria aquell bateig.

BIRLES

Es jugava amb sis birles, aquestes eren de fusta, tenien forma de botella i acabaven amb una xicoteta esfera. La seua altura era d’uns 25 centímetres, amb un diàmetre en la base d’uns cinc, de vegades pintades amb colors vius, el joc el completaven tres boles de fusta d’una grossària aproximadament d’una pilota de tennis, totes les peces es feien al torn.

Per a jugar es posaven tres birles en línia amb una separació d’uns vuit centímetres entre elles, dues davant en línia als dos buits formats per les tres primeres, i una sisena davant de les altres cinc, formant un triangle equilàter amb un dels vèrtexs mirant al jugador que llançava les boles. Es feia una ratlla a uns deu metres de les birles de d’on es llançaven les tres boles, el que més en voltava cada torn, guanyava la partida.

Les birles les compraven normalment a Fira Sant Pasqual o Santa Caterina. Aquest és un joc molt semblant al que es juga avui a les boles americanes.

BOCAO

El bocao era més o menys el que avui es diu *escubidú* amb la diferència que es feia amb llana i una canya preparada per a aquesta finalitat.

Aquest joc era més propi de la tardor, ja que era aleshores quan les mares començaven a fer jerseis per a tota la família. Cal dir que quasi totes les peces de roba de llana que es portaven durant l'hivern eren fruit de l'artesanía casolana.

Per a fer el *bocao* es necessitava una canya gruixuda. Generalment, un pal de granera no servia perquè si estava bé es guardava fins que passara l'agranador i li posara palmes noves. Quan s'aconseguia la

canya, es tallava un tros d'uns cinc centímetres de llarg. Després, a un dels extrems es tallaven unes dents en forma de merlets i aleshores, es passava la llana per l'interior del canut, per la part llisa, i es treia per la part emmerlada. Tot seguit, s'agafava la llana i es passava per les dents, una vegada per dins i l'altra per fora, fins donar-li la volta a la canya. En arribar a la primera dent que havia de tenir la llana per fora es pegava una altra volta passant el fil per fora i per dins, a les dents que no el tenien fins a completar la volta. A continuació, s'agafava el fil de baix i es passava per damunt del fil ja passat. Així doncs, en passar-lo per damunt de la dent aquest quedava dins la canya. Després, es feia el mateix amb la dent següent i en donar-li voltes eixia l'anomenat *bocao* que creixia per l'interior del canut i eixia per l'altre extrem.

Per a fer un *bocao* de diversos colors –que era el més bonic– només calia empalmar llanes segons les combinacions que es volgueren fer. Per últim, cal dir que s'aprofitava la llana que havia sobrat dels jerseis.

BOLETES

Aquest és un dels jocs que encara practiquen de vegades els xiquets avui en dia.

En temps passats, la manera clàssica de jugar-hi consistia a traçar una línia, en la qual cada jugador posava una boleta al costat de la d'un altre jugador (aquestes boletes eren de ceràmica i estaven pintades de color). Se sortejava l'ordre de tirada i el joc era molt senzill: cada jugador llançava una boleta a les de la ratlla i, si aconseguia tocar-ne alguna, se la quedava; si no ho aconseguia, llançava el jugador següent.

Una altra modalitat s'anomenava pam i matar i la diferència que presentava era que, si el jugador llançava la boleta contra una d'un altre jugador i aconseguia fer-la caure dins de la distància d'un pam, o si la matava, es quedava la boleta de l'altre jugador per a ell. Si no ho aconseguia, passava el torn al jugador següent.

La darrera modalitat, la més moderna, s'anomenava gúa i per tal de

jugar-hi calia fer un forat a terra, més o menys com si fóra una tassa de café. Per començar el joc, cada jugador llançava una boleta al forat i així s'establia l'ordre de tirada segons qui quedara més prop del forat. Aquestes boletes es deixaven on havien quedat i per a jugar se n'utilitzava una altra. El primer jugador mesurava dos pams des del forat o gúa i llançava la boleta principal del joc a la boleta més propera. Si la tocava, feia primera i, sinó, tirava el jugador següent. Si havia aconseguit tocar la boleta, seguia jugant, sempre fent anar la boleta cap al gúa. Si la boleta havia quedat un poc lluny de l'altra, mesurava dos pams per tal de reduir la distància i tornava a tirar. Si encertava es deia "peu" i, sinó, tirava el següent. Aleshores, si havia encertat, tornava a tirar a la mateixa boleta i, si encertava de nou, es deia "tute". L'última jugada consistia a tirar de nou la boleta per aconseguir fer-la entrar dins del gúa. Si ho aconseguia, es quedava la boleta per a ell i arribava el torn del segon jugador.

BOLI

Aquest era un dels jocs més populars durant la seua temporada, ja que, com he dit abans, quasi tots els jocs tenien una temporada pròpia. Normalment es jugava a l'hivern.

Per a practicar aquest joc es necessitava una paleta de fusta, que solia tenir la forma de gran ganivet de carnisser i feia uns trenta centímetres de llarg per uns sis o vuit d'amplària, amb una part més estreta que hi feia de mànec per a poder-lo agafar. Després estava el boli pròpiament dit, que es feia d'un tronquet de taronger d'uns dos centímetres de grossària per uns deu de llarg, amb les dues puntes afilades com si foren les puntes d'un llapis, és a dir, còniques per a poder pegar-li amb la paleta i fer-lo botar com veurem després.

S'elegia un lloc adequat generalment en el rastell d'una vorera o en el centre del carrer per a tenir més espai i llavors posaven una pedra o una rajola. Després, utilitzant la paleta per a fer-hi de radi, es traçava un semicercle que era on s'havia de posar la paleta, després de llançar el boli com veurem després.

Una vegada tot preparat s'elegien dos equips i s'acordava a quants punts es feia la partida, que solia ser de cinc-cents a mil.

Les regles del joc eren les següents: s'elegia quin equip era el que llançava el boli i l'altre equip se situava en el centre del carrer per a poder recollir-lo. En l'equip llançador s'establia un torn de tirada, ja que cada vegada tirava un jugador.

Es posava el boli sobre el rastell i es preparava el primer jugador per a llançar-lo. Abans de llançar, era molt important dir: boli? i aleshores si els altres jugadors estaven preparats i consideraven que el boli estava ben col·locat (ja que si estava tort i la trajectòria no era recta, havien de rectificar-ne la posició) i que no passava ningú pel carrer, aleshores contestaven: *dali!* i es llançava el boli, ràpidament deixava la paleta dins del cercle. Si un jugador aconseguia agafar el boli sense que aquest tocara terra, aleshores el llançador quedava desqualificat i llançava el boli el segon llançador. Es tornaven a tenir en compte les regles del

llançament i es tornava a llançar. Si el boli no el podien agafar i queia a terra, el jugador més proper l'agafava i el llançava intentant pegar-li a la paleta que estava dins del semicercle, si tenien la sort de tocar-la, cridava *tocà!* i el llançador era desqualificat, però si no la tocava llavors el llançador en la paleta li pegava a la punta del boli per alçar-lo del terra i ja en l'aire li pegava amb la paleta per a llançar-lo el més lluny possible, així durant tres vegades per a allunyar el boli el més possible del semicercle, si el jugador en pegar-li al boli fallava les tres vegades i no el menejava llavors el desqualificaven, però si al contrari li pegava al boli les tres vegades, o almenys dues, o una, llavors el llançador calculava la distància a ull de les paletes que hi havia i deia el nombre d'aquestes. Per exemple, cinquanta paletes, que equivalia a cinquanta punts, cada paleta era un punt; si l'equip contrari estava d'acord deia: “pa tu!” i s'anotava els punts, però si l'equip contrari opinava que hi havia menys de cinquanta paletes: “que es mire” i amb la paleta es mesurava, si cabien les cinquanta o més paletes no passava res, es movien els punts a l'equip que havia llançat. Però si en canvi no arribaven a cinquanta, encara que hi faltara tan sols un centímetre, el llançador quedava desqualificat i no es comptaven els punts.

Una altra regla del joc era que si el llançador li pegava al boli tres vegades i no l'encertava o queia dins del cercle també era desqualificat. Si només fallava una vegada era “mosset” i si fallava dues vegades era “mosset i pataeta” i si a la tercera vegada li encertava al boli, si l'agafaven els jugadors de l'equip contrari era desqualificat i llavors el “mosset i pataeta” no servia per a res. Però si no l'agafaven i queia a terra, el jugador que l'havia de llançar a la paleta del semicercle, agafava el boli amb la boca i el llançava en aquesta direcció, i això és el que es deia “mosset”. Quan era “mosset i pataeta”, primer es feia l'anterior i després el tornava a agafar i el posava damunt de l'empenya del peu i el tornava a llançar en direcció a la paleta tractant d'apropar-lo el més possible i després l'agafava ja amb la mà i el llançava a la paleta. Si la tocava quedava desqualificat l'altre jugador.

També hi havia una jugada que es deia “la cabotaeta”, que es produïa quan un jugador llançava el boli i sobrepassava el semicercle on estava la rajola o el rastell. Llavors el jugador es posava damunt de la vorera o darrere de la ratlla i col·locava el boli sobre el front i agafant-lo per les dues puntes el deixava caure sobre la paleta, si la tocava es deia “tocà” i quedava eliminat el jugador de torn.

Quan un equip havia eliminat a tots els jugadors de l'equip contrari, aquest era el nou equip el que passava a llançar el boli i l'equip que aconseguia primer el nombre de punts acordats guanyava la partida.

Quan el jugador que llançava deia “boli!”, l'equip contrari havia de cridar també “boli!” perquè aquest el poguera llançar. Si detectaven que el boli no estava en una posició correcta (inclinat perquè no volara cap al davant), es cridava “uela!” i es demanava que se'n corregira la posició perquè la trajectòria fora pel mig del carrer.

Hi havia una picardia en el joc que consistia en el fet que quan el llançador deia “boli!”, un jugador de l'equip contrari diguera “uela!”, de manera que si en aquell moment es llançava el boli, l'equip llançador perdia la partida, perquè la paraula correcta per a llançar-lo era “boli”.

BORINOT

Aquest joc té dues modalitats. La primera consistia en el següent: el que pagava es posava dret i amb el revers de la mà damunt l'orella del costat contrari (és a dir, si posava la mà dreta, ho feia damunt l'orella esquerra i al revés).

Els jugadors es posaven darrere i feien el so que fan els borinots quan volen. Un jugador qualsevol li pegava damunt del palmell de la mà amb força i el que pagava havia d'endevinar qui li havia pegat; si ho encertava, llavors pagava el que li havia pegat.

L'altra modalitat del joc tenia la variant que el que pagava posava el braç que li restava lliure, lleugerament caigut cap al darrere, i en l'instant que li pegaven havia de tocar en la mà a qui li havia pegat; si ho aconseguia, pagava el que li havia pegat.

En aquest joc els jugadors pagaven per torn. La gràcia del joc, en el primer dels casos, era fer el borinot en distints torns per a despistar al que pagava, de manera que no endevinara qui li havia pegat.

Aquest joc se solia jugar a l'hivern i solien acabar tots amb les orelles ben calentes.

BOU DE SAC

El bou de sac normalment es posava en pràctica a les festes del carrer. Es construïa a partir d'unes banyes de bou, que estaven unides per una fusta que tenia la grossària del forat corresponent a la base de la banya, i que se subjectaven mitjançant claus amb una separació equivalent al cap del bou. A aquesta fusta es clavaven dos llistons, un a cada extrem de la banya, en la part oposada a les puntes, d'un metre de llarg més o menys. I a cadascun d'aquests dos llistons es clavava un tercer que els unia, de manera que es formava un trapezi isòsceles a l'interior del qual es col·locava la persona que feia de bou. A aquest trapezi es clavaven uns arquets amb vares flexibles o fils d'aram resistents i, a continuació, es folrava amb sacs, de manera que sols quedaren uns forats a la part de davant, sobre les banyes, perquè la persona que feia de bou poguera

veure. A la part de darrere es posava una cua per tal d'aconseguir que el bou semblara més autèntic.

Quan ja estava tot acabat, es guardava i el dia de la festa un jove es posava dins i començava a córrer pels carrers del barri envestint tot el que es trobara per davant. Aquest joc divertia moltíssim els xiquets. En alguna ocasió, a la nit l'embolaven.

CACERA D'ORONETES A LA SÉQUIA MAJOR

Més que un joc sembla una cacera, però més com un joc, el practicaven xics ja majorets. Les oronetes que agarraven, se les emportaven a casa per a menjar, en aquests anys se sentia molt el refrany que deia: “Animal que vola, a la cassola”.

És una modalitat de cacera de la qual jo mai havia sentit parlar. S'ajuntaven tres o quatre amics i se n'anaven a la séquia Major a caçar

oronetes, el lloc preferit era l'anomenat Cabiró a l'alqueria de Ramos (el cabiró encara està al seu lloc darrere de l'escola Cervantes, l'alqueria de Ramos ja ha desaparegut). Aleshores, de caixer a caixer (així s'anomenaven les vores de la séquia, que podien ser d'obra de fàbrica o de terra), es ficava un filet (normalment de la llum) a dos dits de l'aigua clavat amb dues branquetes i ben tensat, a un metre d'aquest se'n ficava un altre a tres dits de l'aigua i així tres o quatre fils més, tots a un metre de distància fins a abastar un pam d'alçada per a tenir més possibilitat de fer-les entropessar.

Les oronetes volaven a ras d'aigua i entropessaven amb els fils, aleshores queien a l'aigua, el corrent les arrossegava i a uns metres dels fils entraven dins la séquia i les agarraven.

Aquest joc cacera, per fortuna, no era massa popular. Només alguna quadrilla el jugava, ja que tenia el seu risc. Em contaven que a més d'un el va pillar la guàrdia civil i se'l va emportar al quarter, amb les oronetes que havia caçat. També per a molts xiquets les oronetes eren sagrades; recorde que les nostres àvies ens deien que elles li havien llevat les espines de la corona a Jesucrist.

CACERA DE LES ORONETES

Avui aquesta pràctica ens sembla una barbaritat però fins a la dècada dels quaranta era un costum habitual de la joventut. En aquella època, a Vila-real hi havia moltes més oronetes que ara. Els carrers eren molt tranquils, a penes hi havia cotxes, el més habitual eren els carros arrossegats per cavalls, algun ase i unes poques bicicletes. Els carrers eren de terra, excepte els del centre (la vila) i la carretera d'Onda a Borriana que travessava la ciutat per la plaça de l'Ajuntament.

De matí molt prompte, les mestresses de casa tenien el costum de netejar la vorera i agranar el mig carrer corresponent a la façana de la casa. En acabar solien tirar-hi un poal d'aigua a fi de compactar la terra i evitar que s'alçara pols. I el fang que es formava l'aprofitaven les oronetes per a construir els seus nius. Era habitual veure bandades d'aquests

ocells que s'omplien el bec de fang i feien el niu sota les volades de les cases. En canvi, en l'actualitat se'n veuen molt poques, ja que, entre l'asfalt i el trànsit abundant, quasi han desaparegut. Tanmateix, si ens fixem, encara es pot veure algun niu, cosa que em fa pensar que, per tal de construir-lo, les oronetes deuen desplaçar-se als horts dels voltants de la ciutat a fi d'aconseguir el fang necessari.

Els dies ennuvolats, no sé per quina raó, les oronetes volaven pels carrers quasi arran de terra. Potser era perquè les mosques i els mosquits volaven més baix els dies en què amenaçava pluja? No ho sé. El que sí que sé és que els joves aprofitaven aquests dies per a caçar oronetes. L'instrument necessari era una canya d'uns dos o tres metres de llargària. A l'extrem més prim es lligava un fil d'aram flexible que tinguera dos o dos metres i mig de llarg i a la punta d'aquest es lligaven tres fils de la llum dels que estan formats per fils molt fins. Aquests filets es desenrotllaven un poc per tal d'aconseguir un abast més gran i tenir més possibilitats d'encertar l'oroneta.

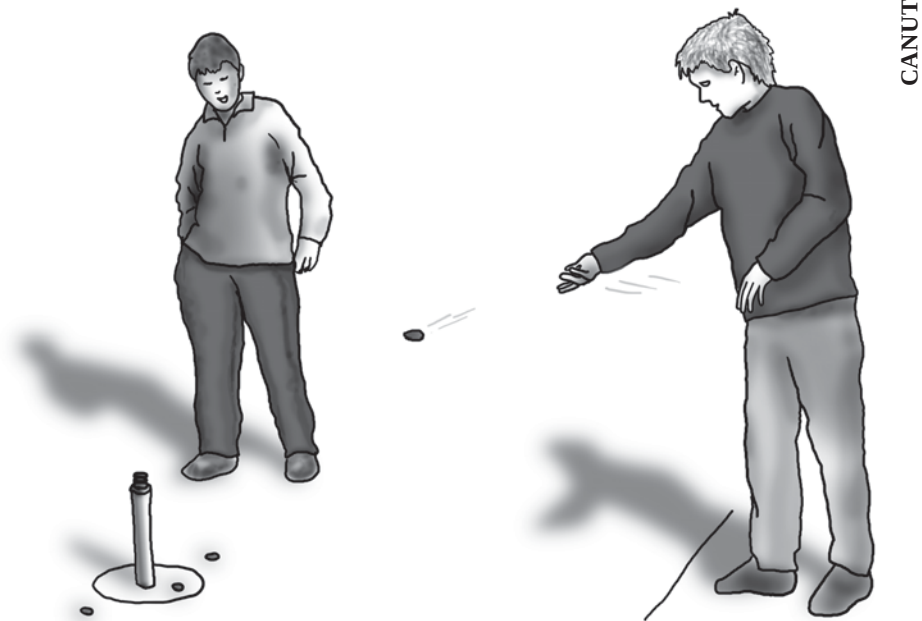
Com ja hem dit abans, en aquells anys a penes hi havia trànsit, no més algunes bicicletes i vianants. Pel que fa als carros, aquests tornaven del camp al vespre. El sistema de caça que s'utilitzava era el següent: el caçador s'amagava al cantó d'una boca de carrer i, quan arribava l'oroneta a la distància òptima, amb un fort colp de canya llançava el cable a tota velocitat, de manera que les puntes d'aquest impactaren sobre l'oroneta i la feren caure, ja estiguera morta o ferida.

Per a aquest tipus de cacera, el caçador havia de tenir molta habilitat i punteria. Un dia vaig parlar amb Benito Llorca Cortés, nebot del famós Benito el del quiosc, qui per cert no s'anomenava Benito, sinó Manuel, ja que Benito era son pare i ell va heretar aquest sobrenom perquè tenia unes ties que rebien el nom de les Benites. Aquest home em va contar que ell era la quarta generació de Benito sense interrupció i que, en canvi, al seu fill ja no li havien posat Benito de nom, cosa que crec que és una llàstima, ja que era una tradició en la família. Pel que fa al nostre joc, Benito em va explicar que hi havia alguns caçadors que no tocaven pilota i que ell n'era un. Tanmateix, n'hi havia altres de molt bons. Ell creu que José Candel era el millor.

CANUT

Aquest era un joc de diners que es jugava pels carrers. Fins fa poc, hi havia collidors que jugaven mentre esperaven que el sol desfera el gebre, sobretot si eren colles de gent major. Es feia un cercle a terra d'uns vint-i-quatre centímetres de diàmetre i al centre es posava el canut. El diàmetre del cercle sempre era el doble de la llargària del canut, ja que aquest feia de radi per a traçar el cercle. El canut es feia d'una canya grossa d'uns dotze centímetres de llarg. Al seu damunt, es posaven les monedes que s'havien acordat prèviament i se sortejava l'ordre dels jugadors, es feia una ratlla a terra i de vuit passes cada jugador llançava un xavo a la ratlla, el xavo més proper a la ratlla era el primer, així se seguia l'ordre en les altres monedes segons com estaven arrimades a la ratlla.

Una vegada plantat el canut, ja podia començar el joc. Es feia una ratlla de sis a vuit passos del cercle des d'on es llançava. El primer jugador agafava les dues monedes, que normalment eren dos xavos negres de deu cèntims. S'havia de procurar que la primera caiguera dins del

centre i que la segona voltara el canut i el fera caure el més lluny possible del cercle. Les monedes que quedaven més a prop de la primera moneda llançada pel jugador eren per a aquest i les més arrimades al canut eren per a continuar jugant. Després, es plantava de nou el canut i es posaven damunt les monedes que havien quedat i, respectant els torns de jugada, se seguia la partida mentre en quedaven al canut. Si intentaven voltar el canut però no ho aconseguien, es recollien les monedes llançades al cercle i llançava el jugador següent.

Aquest joc sofria algunes variacions segons comarques o pobles. Una d'aquestes variacions és produïa a Vila-real. El jugador provist d'un xavo negre procurava encertar el canut i llançar-lo el més amunt possible del cercle, totes les monedes llançades fora del cercle eren per al jugador i les que quedaven dins del cercle eren per al canut, per a continuar jugant posant-les damunt del canut. Quan s'acabaven les monedes se'n posaven de noves i continuaven jugant.

A Vila-real, a part de jugar-lo als horts com hem dit abans, hi havia dos llocs on es jugaven les partides més fortes amb diners. Aquests llocs eren el racó de l'*auela* per al barri de la Barona i, l'altre, la creu d'Aliaga.

Es deien xavos negres a les monedes de coure de deu cèntims que hi havien amb el bust d'Alfons XII i XIII, també les anomenades *de la mà al cul* de la Primera República. Per l'ús es feien negres, per això rebien aquest nom. En acabar la Guerra Civil de 1936 van quedar fora de circulació, però van continuar usant-se per al canut.

En aquest joc, hi havia vertaders especialistes que eren capaços d'afinar l'impacte al canut, ja que si la moneda llançada impactava en la base del canut les monedes i el canut queien dins del cercle; si impactava de meitat per amunt del canut, aquest eixia amb tota seguretat fora del cercle.

Aquest joc era molt popular a l'Horta de València, tal com ho mostren uns versets que em van dir fa alguns anys i em van fer molta gràcia. I és per això que els escric a continuació perquè estan molt relacionats

amb el joc:

LES AVENTURES D'UN CAP DE CONSUMEROS

Creuant camps i barrancs
fins molt prop de Museros
galopen deu indis blancs
i un cap de *consumeros*.
Aplegant a sa alqueria,
li diu este a Maria
que entre els seus braços es trobava.
Torca't els mocs *prenda*
que per a tu té *mi menda*
molta terra a l'Havana.
Per a què vull les teues riqueses?
Li contestà Maria,
si sempre que vaig amb tu
he de pagar-me el tramvia.
Torna'm als meus *compañeros*
ja que estàs *mec*
puix val més un femer d'Albuixec
que tot Museros.
Ell, la mirà cara a cara

i li diu com si pensara
furgant-se amb el dit el nas,
si els teus femers són millors.
I també les porcateres
ves-te'n amb els teus *compañeros*.
I donant-li un burro cec
i un lloro tartamut
el cap de *consumeros*
se'n va anar a jugar al canut.

CAP I CUA

Aquest era un joc molt senzill. Normalment, es jugava a la nit quan els majors estaven de tertúlia a la fresca i les portes estaven obertes de bat a bat. Els jugadors s'agafaven de la cintura formant una serp i començaven a córrer pel carrer. Solien fer bromes, però això sí afectuosament, com per exemple: rodejar algun vianant o entrar dins les cases fins a la cuina, donar-li la volta a la taula i tornar a eixir al carrer després que els amos els renyiren. Aquesta broma era la que més els agradava fer als xiquets i era prou freqüent a l'estiu, ja que totes les cases solien tenir les portes obertes de bat a bat i eren amples perquè poguera entrar el carro i el cavall.

CARABINA

Aquest joc consistia a pastar fang del carrer –cadascú la mateixa quantitat– i fer una espècie de coca amb un forat al centre fent una cova on es tirava una salivada i amb el mateix fang es tapava el forat.

Una vegada feta la carabina s'agafava amb les mans i es tirava amb força contra la vorera. Es tirava per torns assenyalats per sorteig. El forat que es feia quan rebentava, el tapava el jugador que estava a la seua dreta amb un tros del seu fang i aquest seguia el joc. El primer jugador que es quedava sense fang perdia.

Abans de llançar la carabina calia dir unes paraules que eren tot un ritual. Aquestes paraules eren les següents: “carabina trenca’t l’espina, caragol trenca el vol, me la pagaràs, sí o no?” I el jugador de la seua dreta contestava “sí” i llançava la carabina.

CARETES

Com en altres jocs d’aquest recull, en les caretes es jugaven diners. Em contaven homes d’aquella època que, de vegades, si no tenien prou diners per a pagar-se l’entrada del cinema, es jugaven els que tenien a fi de veure si guanyaven i així en tenien suficients.

Pel que sembla aquests jocs substituïen el bingo i les màquines escu-rabutxaques d’avui dia.

Abans de començar el joc, era molt important sortejar l’ordre amb què havien de jugar i, com veurem després, aquest ordre influïa moltíssim en el joc.

El sorteig es realitzava de dues maneres distintes. De la primera manera, cada jugador tirava una moneda contra la paret, i per la separació que quedava entre aquestes i la paret s’establia l’ordre de tirada. L’altra manera consistia a fer una ratlla al mig del carrer i llançar les monedes com més prop millor d’aquesta, i segons la distància que quedava es numeraven. En cas d’empat entre alguns jugadors, aquests tornaven a llançar fins a desempatar.

Quan ja tenien tots el seu número d’ordre per a tirar, començava la partida pròpiament dita. Cada jugador li donava al primer la moneda o monedes que s’havien estipulat per a la partida. Aquest les llançava en

l'aire, sempre amb el revers de la moneda cara amunt, i les que queien al terra i quedaven cara amunt eren per a ell i la resta, les recollia el segon jugador i feia la mateixa operació. Es continuava així fins que no quedava cap moneda.

Com hem vist, tenien més avantatges de guanyar diners els que jugaven primer, d'ací la importància de la prova per a la classificació dels jugadors, que es feia sempre abans de cada partida.

CARREGUETA DE PEBRE

En aquest joc solien jugar també xics i xiques. Els dos que pagaven es col·locaven de la manera següent: un assegut amb les cames estirades i l'altre ajupit amb el cap damunt de les cames del company, però sense poder mirar cap amunt. Els altres jugadors se'n pujaven damunt seguint un ordre establert i deien: "carregueta de pebre, qui està damunt?" Aleshores, qui estava ajupit havia d'endevinar qui era. Si ho endevinava, aquest passava al lloc del jugador que estava assegut i qui havia pagat es posava ajupit. En canvi, si no ho endevinava, els altres jugadors continuaven pujant i si després d'haver pujat tots no ho endevinava, el joc tornava a començar.

CARRERES DE CÈRCOL

Les sardines salades –arengs– estaven envasades en caixes de fusta circulars –en forma de tabal– que, per subjectar les fustetes verticals que la conformaven, per la part exterior tenien dos cèrcols fets amb una vara tallada longitudinalment pel mig.

En la postguerra de 1936, aquestes sardines juntament amb l'abadejo salat eren els aliments més populars per als homes que anaven al camp a treballar. Amb una sardina i mitja fogassa de pa feien el dinar, ara bé, havien de dur un bon cànter d'aigua, per allò de la sal.

Una vegada aconseguit el cèrcol de la bóta, els xiquets, amb un pal

d'uns trenta centímetres de llarg, colpejaven el cercol i el feien rodar. De vegades feien carreres, tot fixant un punt, i el que hi arribava primer guanyava la carrera. També s'aprofitaven com a cercols les llantes, sense ràdios, de les rodes de les bicicletes. No obstant això, en aquella època hi havia molt poques llantes; llavors, qui n'aconseguia una era l'enveja de la canalla del barri.

Hi havia una variant que consistia a fabricar un cercol amb un fil d'aram gros i, en lloc de pegar-li amb un pal per fer-lo rodar, s'utilitzava un fil d'aram com el que s'emprava per a fer el cercol, que tenia una longitud d'uns cinquanta centímetres aproximadament. Un extrem d'aquest fil d'aram es doblegava en forma d'angle recte dues vegades més per deixar-lo en forma de U. Aleshores agafaven el fil d'aram de l'altre extrem i ajustaven la U al cercol per fer-lo rodar tot empentant-lo sense separar la U d'aquest.

CARRETS D'ANSES D'OLLA

Com ja vam dir en la introducció, en aquella època hi havia poques joguines i els xiquets se les feien de fabricació pròpia. Per tal de confeccionar els carrets d'anses d'olla, agarraven les anses de les olles i llaunes de conserva, de manera que les anses feien de cavalls i les llaunes de carros. A la part estreta de la llauna feien un forat menut i, amb una cordeta, lligaven l'ansa o, de vegades, diverses anses i feien una rècula. Després, carregaven els carros amb pedres, terra, sorra o qualsevol altra cosa.

CONILLET AMAGAT

Aquest joc també se solia jugar en els masets –en el conill–. Abans de començar el joc, es feia un sorteig per a veure qui pagava. Aquest es posava de cara a la paret i, sense poder mirar cap a darrere, comptava fins al número que havien acordat prèviament. Mentrestant, la resta de jugadors corrien a amagar-se. El que pagava, quan havia acabat de

comptar, se n'anava a la caça del conill, és a dir, a tractar de descobrir on estaven amagats els altres. Quan trobava algú, cridava "conill, conill!" i eixia tota la resta de jugadors. Aquell a qui havia localitzat primer era el que pagava i tornava a començar el joc.

CORBELLETA

Aquest joc no es jugava al carrer, sinó als horts dels voltants.

Antigament i fins la dècada dels cinquanta, en moltes cases es criaven animals per a menjar, com ara porcs, conills, pollastres, etc. Per tal de contribuir a l'economia de la casa, algunes famílies criaven un bou o alguns corders, aquests últims normalment es venien al Nadal, ja que aquells diners sempre anaven bé en aquestes festes nadalenques. Amb els corders es realitzava una transacció molt especial. En ajustar el preu de la venda, el carnisser que els comprava havia de donar-los la carn que havien acordat per al consum de la família la nit de Nadal.

En les cases on es criaven animals, el paper dels adolescents era molt important. A la vesprada, en acabar l'escola, berenaven, agafaven un sac i la corbella i se n'anaven amb altres amics que tingueren animals als horts més propers per agafar herba. Quan ja havien omplert el sac d'herba, si a algú se li ocorria dir: "juguem a la corbelleta?" i la resta acceptava, començava el joc.

Aquest joc consistia a llançar la corbella a terra de manera que quedara clavada per la punta. Si era així, la resta de jugadors havien de donar-li un grapatet d'herba a cadascun, en canvi, si la corbella no es clavava, qui havia llançat havia de donar-los-en un grapatet als altres jugadors. Hi havia qui es quedava quasi sense herba i, en acabar el joc, havia de recol·lectar-ne més, ràpidament, per tal de tornar a omplir el sac, ja que si arribava a casa amb el sac mig buit el renyirien i li retraurien que havia jugat a la corbelleta.

CORDA

Aquest joc encara es juga actualment, encara que normalment ho fan les xiques. Tot i que hi ha moltes formes de jugar, les més populars eren “a corda” i “a més altet”. En primer lloc, se sortejava qui serien les dues persones que menarien, és a dir, qui hauria d’agafar la corda pels extrems i donar-li voltes arrossegant la corda pel terra, a una altura superior a la d’un home. Els jugadors saltaven seguint un ordre establert i qui entropessava amb la corda pagava i substituïa una de les persones que menava.

Hi havia una modalitat en què podia saltar un jugador sol i menar a velocitat normal, però quan aquest deia “aigua!”, s’havia de menar més fort. Quan no podia més, deia “oli!” i es menava a poc a poc.

Quan es jugava al més altet, la corda es quedava arran de terra i a mesura que saltaven tots els jugadors, es pujava fins que algú no poguera saltar-la. Aleshores, aquest pagava i agafava un dels extrems de la corda.

De vegades, el jugador havia de saltar cantant una cançó molt popular que deia: “soy la reina de los mares y ahora se va a saber, se va a saber, tiro el pañuelo en tierra y lo vuelvo a recoger, a recoger, tengo, tengo, tengo, tú no tienes nada, tengo tres ovejas en una cabaña: la una me da leche, la otra me da lana, la otra me mantiene para toda la semana”. Quan deia “tiro el pañuelo al suelo”, tirava el mocador i el tornava a agafar. Si aconseguia acabar la cançó i recollir el mocador, eixia de la corda i entrava un altre jugador a fer el mateix. En canvi, si no passava la prova, pagava i havia de menar.

Cal dir que aquestes són les formes més populars de jugar a la corda, però n’hi havia moltes més.

CORRAL DE MA TIA SABONERA

Solia jugar-se en les vetllades d’estiu asseguts a la porta d’alguna

casa mentre els majors feien tertúlia, la qual cosa avui dia quasi ha desaparegut a causa del nostre estil de vida actual.

Jugaven xics i xiques i es triava qui havia de dirigir, per dir-ho d'alguna manera. S'asseien tots en rogle i se'ls donava un número a cadascú. Per exemple, si n'eren sis, qui estava a la dreta del que manava començava pel número 1 i així fins al número 5, que estava a l'esquerra.

Una vegada fet açò, ja podia començar el joc. Qui manava deia: “en el corral de ma tia sabonera, hi ha tres carabasses”. Aleshores, el número 3 havia de contestar: “com que tres?” I qui manava contestava: “què quantes?” I el 3 havia de dir, per exemple: “una!” i el número 1 ara preguntava: “com que una?” I qui manava afegia: “què quantes?” Ara l'1, per exemple, deia 5. Així successivament es deien tots els números a l'atzar.

Qui s'enganyava o no contestava, pagava una penyora i havia de donar a qui manava qualsevol objecte personal. Era prou fàcil enganyar-se, ja que s'havia de contestar molt ràpid. Qui manava guardava les penyores i qui s'enganyava deixava de jugar. Quan tots els jugadors quedaven eliminats començava la part més divertida del joc.

Qui manava agafava una penyora a l'atzar i preguntava: “de qui és aquesta penyora?” I l'amo deia: “d'una servidora” (o “d'un servidor”, si era xic) i qui manava deia: “i què en farà vosté per ella?” I l'altre contestava: “tot el que vosté mane i més, i sinó, penyora per a vosté.” Aleshores, qui manava li deia que fera qualsevol cosa com besar algú, pegar una estirada d'orella, imitar com pixa un gos, posar les potes en la paret —que era posar les potes d'una cadira—, fer les *culaetes*, etc. Aquestes coses de vegades implicaven persones de fora del joc, és a dir, les havien de fer els majors que estaven xarrant, però si se'ls pegava una estirada d'orella no solien enfadar-se. Quan el jugador complia la prova, se li tornava la penyora. En canvi, si no la complia, no se li tornava la penyora fins que ho fera.

CORRETGETA

Es posaven en rogle i per parelles de xics i xiques, els uns davant dels altres, amb la característica que els de la part de fora es col·locaven amb les mans darrere. Començava el joc qui tenia la corretgeta. Pegava la seua parella i, aleshores, aquesta havia de fer voltes al rogle per la part de fora fins que qui tenia la corretgeta li la passara a un altre. Llavors, aquest pegava la seua parella i aquesta eixia corrent, de manera que el lloc que deixava era ocupat per l'anterior. Així doncs, fins que no isqueren totes les parelles a l'atzar per a rebre les corretjades, el joc no s'acabava.

CROMOS I CAIXETES DE LLUMINS

En primer lloc, parlarem dels cartons gravats de les caixetes de llumins i, després, dels cromos. Es jugava de moltes maneres, però les dues més generalitzades eren: el muntonet i la pareteta. Se sortejava l'ordre dels jugadors.

El muntonet consistia a posar bé els cartons de llumins o bé tots els cromos cap avall. Se'ls feia saltar pegant al muntonet amb el palmell de la mà i els que quedaven cara amunt eren per al jugador que havia pegat. Els jugadors continuaven el joc fins que no en quedara cap. Cal dir que tots els jugadors posaven el mateix nombre de cromos.

La pareteta consistia a fer una ratlla a la paret a un metre d'altura i des d'aquesta cada jugador deixava caure un cartonet o un cromo a la vorera. Una vegada fet açò, cada jugador en deixava caure un altre i si queia damunt d'algun dels que ja hi havia a terra, es quedava els dos i tirava el següent jugador.

EL QUE SE VA A SEVILLA, PIERDE SU SILLA

Era un joc de xics i xiques i consistia a posar unes cadires en forma

de rogle, però sempre amb una cadira menys respecte al nombre de jugadors. Qui pagava es posava dret al centre del rogle. Aleshores, dos jugadors a l'atzar es feien un senyal en un moment determinat, s'alçaven i s'asseien a la cadira de l'altre ràpidament. No obstant això, si qui pagava se n'adonava i aconseguia seure en alguna de les dues cadires li deia a qui es quedava sense cadira: "el que se va a Sevilla, pierde su silla" i així continuava el joc.

Hi havia una altra modalitat d'aquest joc, en la qual es posaven les cadires en rogle amb el seient cap a fora o bé en dues files amb els respallers junts. També sobrava un jugador respecte al nombre de cadires, però el sistema del joc era diferent. Els jugadors feien voltes a les cadires mentre un comptava en veu alta i quan aquest parava de comptar, s'asseien tots menys el jugador que es quedava sense cadira. Aleshores, aquest era qui comptava de nou i el joc continuava igual que abans. A aquest joc encara es juga en l'actualitat.

ESCALFALLOMS

Aquest joc era paregut al de l'espardenyeta i normalment es jugava a l'hivern. Els xiquets s'asseien en rogle i amb les mans darrere. Qui pagava feia voltes per darrere amb una bufanda trenada a la mà per pegar els altres que, en aquest cas, no podien girar-se. Si algú ho feia, qui pagava li pegava amb la bufanda a l'esquena fins que mirara cap al centre i donava voltes fins deixar caure la bufanda a les mans d'algú. Aleshores, aquest s'alçava i qui havia pagat s'asseia al seu lloc.

Cal comentar que si es jugava a l'estiu, la bufanda es substituïa per una corretja.

ESCALFAMANS

Aquest era un joc molt senzill. Els xiquets s'asseien a terra en rogle i cadascú posava la mà a terra. Després, el següent la posava damunt i

així es posaven unes mans damunt de les altres fins que la posara l'últim jugador. Aleshores, qui tenia la mà més avall la posava damunt la mà més alta amb força i així consecutivament. De vegades, acabaven a galdades, ja que sempre hi havia algú que pegava massa fort i així, a banda d'escalfar-se les mans, també s'escalfava l'ambient.

ESPARDENYETA

En aquest joc solien jugar tant xics com xiques i, segons diuen els majors, els xics aprofitaven per a fer uns quants pessics a les xiques.

S'asseien tots formant un rogle. Els xics i les xiques quasi sempre ho feien saltejats i qui pagava s'ajupia al centre. Per a realitzar aquest joc, s'utilitzava una espardenya que s'amagava per darrere amb les mans i es passava per sota de les cames sense que la persona que pagava s'adonara de qui la tenia.

El joc començava amb aquestes paraules: “espardenyeta vora, vora, tira pets a la cassola”. Qui pagava havia d'endevinar qui tenia l'espardenya, la qual cosa era prou difícil perquè se la passaven els uns als altres i, a més, quan es descuidava, li pegaven una espardenyada. Quan endevinava qui la tenia, aquest pagava i l'altre passava a ocupar el seu lloc.

FAVA

Es jugava davant d'una paret i damunt de la vorera. En primer lloc, se sortejava quins eren els dos jugadors que havien de pagar. Un es posava dret d'esquena a la paret i l'altre se li agafava a la cintura formant gropa.

Els altres saltaven damunt seguint un ordre i qui havia de saltar deia “fava” i qui estava ajupit contestava “munta i calla i escampa la baralla”. L'última frase, és a dir, “escampa la baralla”, significava que qui

saltava havia de tirar algun jugador ja muntat. Si algú queia, aquest pagava; qui estava ajupit passava a posar-se dret per a fer de suport i qui havia estat dret fins aleshores passava a jugar. Així doncs, pujaven tots els jugadors uns darrere dels altres i si no queia ningú, qui estava baix deia “tramús” quan no podia suportar més temps el pes.

En aquest joc jugaven tants jugadors que quasi sempre queia algú, sobretot els últims, ja que era impossible que hi pujaren tots.

Hi havia una altra modalitat que es jugava molt a Castelló i ben poc al nostre poble. La diferència era que es formaven dos equips: l'un pagava i l'altre saltava. Quan un jugador saltava deia les paraules següents: “churro, media manga i mangotero”. Això volia dir que el jugador que es posava la mà al puny era *churro*; al colze, *media manga*, i al muscle, *mangotero*. Aleshores, un dels jugadors que pagava havia d'endevinar el que l'altre feia i si ho encertava, pagava l'altre equip.

FENDRI

Es feia un cercle a terra d'un parell de pams de diàmetre i, a uns tres o quatre metres de distància, es feia una ratlla des d'on es tirava. Al centre del cercle es posava un test i els jugadors tiraven des de la ratlla amb una planxeta de ferro que solien buscar a les ferreries. Qui més vegades pegava al test o tella i la treia del cercle esdevenia el guanyador.

FONA

La fona era un artefacte que fabricaven els xiquets i que avui podem trobar en algunes tendes de joguines o en les fires medievals. Normalment, s'utilitzava fusta de taronger, especialment les branques que tingueren forma de forqueta o de i grega. Obtenien les gomes de les cambres de les bicicletes, d'on tallaven dues tires d'aproximadament mig centímetre d'ample i quinze de llarg. A continuació, lligaven a la forqueta un extrem de cadascuna d'aquestes tires amb un fil i els altres

dos extrems els lligaven a una peça de cuir d'uns quatre centímetres de costat, per mitjà d'un foradet. Envoltada pel cuir es posava una pedra de la mida d'una cirera, es tensaven les gomes i, seguidament, es deixaven anar per tal d'aconseguir que la pedra isquera disparada a molta velocitat.

Els xiquets utilitzaven aquestes fones per a intentar caçar teuladins, encara que era molt difícil encertar-los. Sobretot s'usaven per a fer concursos de tir amb pots, on sempre hi havia algú que destacava per damunt dels altres en bona punteria.

GALLINETA CEGA

Aquest és un dels jocs més populars i coneguts en molts llocs i enca-

ra es juga en l'actualitat. Hi jugaven els xiquets i les xiquetes i consistia a cobrir els ulls d'un jugador amb un mocador i, a continuació, fer-lo donar voltes mentre es cantava la cançó següent:

Gallineta cega, què has perdut?

Una agulla o un canut?

Recerca-la per terra,

recerca-la per dalt.

Endevina qui t'ha pegat.

La resta de xiquets li pegaven una palmellada i rodaven al seu voltant. El jugador amb els ulls tapats n'havia d'agarrar un altre, de manera que aquest pagara i tornara a començar el joc.

GARROT

Normalment, no jugaven a aquest joc els xiquets, sinó els joves i els adults, ja que era un joc de força que comportava cert perill. Es deia que a més d'un li van dislocar el muscle.

Al garrot, es jugava al carrer. Sovint hi jugaven els collidors, igual que el joc del canut, abans d'esmorzar, mentre esperaven que s'eixugara la taronja de la rosada.

Es realitzava de la següent manera: es buscava un garrot d'uns cinquanta centímetres de llargària i suficientment gruixut per resistir la pressió de la força dels jugadors, però que es poguera abraçar amb les mans, i es dibuixava una ratlla a terra. Es podia jugar bé individualment o bé en equips constituïts pel mateix nombre de jugadors, de manera que els que havien de jugar en primer lloc s'asseien tot posant els peus damunt de la ratlla i recolzant les plantes dels peus contra les de l'altre jugador per tal de falcar-se en fer força.

Llavors, ambdós jugadors agafaven el garrot, tot intercalant les

mans, i estiraven amb molta força, cadascú cap al seu costat, fins que un jugador alçava l'altre i, per tant, aquest últim perdia.

Quan es jugava en equip, els dos primers jugadors, que normalment eren els dos més forçuts, agafaven el garrot, mentre que la resta de membres de l'equip s'asseia en fila darrere d'ells. Aquests s'agafaven a sota dels braços, de manera que els braços quedaven encreuats al pit del jugador que tenien davant per poder fer força. L'equip que aconseguia alçar l'altre guanyava.

Els jugadors es prenién molt seriosament aquest joc per a demostrar qui era més forçut, sobretot quan jugaven de manera individual, l'un contra l'altre, ocasions en les quals, com hem dit abans, de vegades algun jugador acabava amb el muscle dislocat.

GRANERA

Amb un guix es marcava a terra un cercle menut o una creu i es plantava una granera amb el plomall cap amunt. El jugador agafava la canya de la granera i, ajupit sense tocar terra amb els genolls, amb l'altra mà havia de marcar una ratlla com més lluny millor. Guanyava el que marcava la ratlla més lluny. Aquest era un joc de força, ja que en estirar-se per tal d'arribar ben lluny, el jugador havia d'aguantar la verticalitat de la granera i tot el pes del cos en aquest braç.

GUINOT

En aquest joc es necessitava un punt de referència, com per exemple un cantó, una reixa o, en el millor dels casos, el tronc d'un arbre. Aquest punt s'anomenava guinotera. Es feia el sorteig per a veure qui pagava i aleshores aquesta persona se situava al costat de la guinotera, tocant-la. La resta de jugadors es posaven darrere a una distància prudencial i, si el que pagava llevava la mà de la guinotera, alguns dels més intrèpids intentaven passar corrents i pegar-li. La persona que pagava havia

d'eixir corrent i tractar d'agarrar algú. Si no ho aconseguia tornava a la guinotera i ho intentava de nou fins que tocava algun jugador, moment en què cridava "guinot!" i la persona a qui havia tocat pagava. Aleshores tots els jugadors eixien darrere de la persona que havia tocat el que ara pagava i la colpejaven fins que arribava a la guinotera i la tocava amb la mà, moment en què ja era intocable. I així continuava el joc.

ÍDEM

Primer de tot, es feia el sorteig per a saber qui havia de pagar. El joc es tractava del següent: es posava el que pagava amb l'esquena doblegada, les mans als genolls, les cames rectes i els peus contra la vorera, o contra una ratlla feta al mig del carrer. Els altres jugadors saltaven per damunt sense xafar la ratlla. Després d'haver saltat tots, el que pagava mesurava peu i mig i tornaven a saltar tots, i així fins que un jugador saltava i com que no arribava, queia o no podia saltar. Llavors, aquest pagava i es comptava una entera, que volia dir que quan saltaven entre la ratlla i el que pagava podien fer una passa. Així, per cada jugador que pagava es comptava una entera i continuava el joc.

JOC DE L'ANGUILA FINA

Aquest joc es jugava igual que l'anguila rasposa, amb l'única diferència que no es colpejava ningú i que pagava aquell que, en passar per sota del túnel, tocara sense voler algun dels que formaven el túnel. La persona que tenia més risc de pagar era l'última que saltava i també la que pagava, ja que aquesta havia de perseguir l'anterior per tal d'agarrar-la. Si tots els jugadors aconseguien passar el túnel sense tocar ningú, el joc es decidia en l'última carrera, quan el que pagava havia d'agarrar algun jugador abans que aquests travessaren la línia, igual que en l'anguila rasposa.

JOC DE L'ANGUILA RASPOSA

En la primera part del joc s'havia de fer un sorteig per a saber qui pagava i quin ordre d'intervenció s'havia de seguir. Una forma de realitzar aquest sorteig consistia a posar-se una pedreta en una de les mans i amagar-les darrere de l'esquena per tal que qui havia de triar la mà no sabera on es trobava la pedra. Quan el jugador ja havia camuflat la pedra en una de les mans, les treia ben tancades i l'altre jugador havia de triar una de les dues mans. Si es tractava de la mà que contenia la pedra, aquest jugador se la quedava i el que se'n desfeia ja no pagava. Aquesta

operació es repetia amb tots els jugadors i l'últim que es quedava la pedreta pagava.

En aquest joc era ideal que participaren més de cinc jugadors. La primera cosa que es necessitava era una paret i, a uns deu metres de la paret en paral·lel a aquesta, es traçava una línia en terra. La persona que pagava s'ajupia (com en els jocs d'ídem o de saltacavalls) i el primer per ordre de sorteig saltava i es posava davant de la paret amb el braç, normalment l'esquerre, estès de manera que formara una espècie de túnel entre la paret i el cos. Saltava el segon jugador i havia de passar per sota del túnel que havia format el primer jugador. Quan ho feia, rebia un colp del primer jugador i havia de quedar-se a la seua esquerra. Tot seguia igual fins a l'últim jugador, moment en què ja estaven tots ben calents per les bescollades que havien rebut en passar (els últims eren els que més en rebien). Quan saltava l'últim, la persona que pagava eixia corrent darrere d'ell per tal d'agarrar-lo i també havia de passar per sota del túnel. Si no havia aconseguit agarrar-lo abans d'arribar al túnel o dins d'aquest, els jugadors que formaven el túnel es dispersaven ràpidament, ja que el que pagava podia agarrar qualsevol i fer-lo pagar. Els jugadors que aconsegueixen posar-se a l'altra banda de la línia marcada a terra eren intocables. Si en la persecució la persona que pagava agarrava algú, deixava de pagar i, si no, continuava pagant.

JOC DE LA PALLETA

Aquest joc es jugava normalment el diumenge i dilluns de Pasqua de Resurrecció i també el diumenge i dilluns següents, quan se celebrava la festivitat de Sant Vicent. La gent anava a gaudir d'aquestes festes als masets, sobretot la joventut. Els xiquets anaven acompanyats dels seus pares, els quals es reunien amb altres matrimonis per a celebrar la Pasqua, i jugaven als jocs de la seua edat: conillets a amagar, pote, saltar la corda, etc. Els joves que ja estaven en edat de buscar parella formaven quadrilles i normalment una quadrilla de xics buscava una altra quadrilla de xiques (pasqüeres) i arreglaven el que anomenaven el pla de Pasqua. De vesprada, l'entreteniment general era el ball, però

a Vila-real el ball va estar prohibit durant la dècada dels quaranta i fins al final de la dels cinquanta. Com a conseqüència, la joventut havia de desplaçar-se als pobles limítrofs, com ara Onda, Borriana, Almassora, Castelló i fins i tot les Alqueries, que en aquella època era una pedania de Vila-real però hi estava permès el ball. Per aquest motiu, els joves aprofitaven la Pasqua per a poder ballar als masets, on la vigilància municipal no era tan severa. No ocorria el mateix quan es ballava en alguna casa de la ciutat, ja que calia fer-ho amb molta discreció, amb el volum de la música molt baix i les portes ben tancades perquè els municipals no sospitaren res. Així i tot, algú es va emportar més d'un disgust.

Com hem dit, el ball era el centre de la festa per a aquesta joventut d'uns divuit anys, encara que de vegades s'alternava amb algun altre joc per tal de variar una mica. Tanmateix, cal recordar que en les dècades dels quaranta i cinquanta el poder adquisitiu era molt baix (com a conseqüència de la guerra i de la gelada de 1946) i aleshores obtenir

música era molt complicat. Només podien gaudir-ne les persones que posseïen una gramola de corda amb aquells discs de pissarra de 78 revolucions. Més tard, va aparèixer el tocadiscs anomenat *pick-up*, que utilitzava discs de vinil de 45 revolucions. Aquest aparell va marcar una època de la música.

Algú va veure que el lloguer d'aquests aparells podia reportar alguna pesseta i així va començar el negoci. El primer que va tenir la idea va ser Alejandro Usó Chesa, per pura casualitat. Va comprar les peces soltes i va muntar el seu propi *pick-up* per a divertir-se amb els amics. Però un dia va aparèixer una persona que li va preguntar si podria llogar-li el *pick-up*. Alejandro, com que no havia d'usar-lo, va acceptar i li'l va llogar, amb la qual cosa va cobrar unes bones pessetes i va pensar que llogar tocadiscs era una bona idea. Va posar mà a l'obra, va comprar peces i en va muntar uns quants. Més tard, el van seguir els germans Meneu, en una tendeta que tenien al Raval del Carme, el senyor Mas (del molí la Pedra) i Bautista Casalta Artero, encara que aquest últim em contava que ho feia més per afició a la música que pels diners.

D'altra banda, la música que més sonava en aquells anys era la de Bonet de San Pedro, Juanito Segarra, Lorenzo González, Jorge Sepúlveda i Antonio Machín. Els discs d'aquest últim cantant eren els més sol·licitats, però quan es llogava un *pick-up* se solien racionar, de manera que si, per exemple, els donaven deu discs, només tres eren de Machín. D'aquesta forma tots els pasquers podien gaudir de la música lenta d'aquest cantant.

Normalment es passava la vesprada ballant i, de tant en tant, s'intercalava algun joc per a descansar del ball. El joc que ens ocupa quasi sempre es jugava després de berenar, quan ja s'havia begut un poc d'alcohol i l'ambient estava més animat. Era en aquell moment quan algun xic proposava jugar a la palleta. Es necessitava una tija d'herba resistent i fàcil de tallar amb els dits. Els jugadors seien al voltant d'una taula, de manera que xics i xiques quedaren intercalats. Si el nombre de jugadors era imparell, una persona es quedava sense jugar, i si el nombre de xics era major que el de xiques o viceversa, les persones que estigueren de més no jugaven. Quan ja estaven tots preparats començava el

joc. Generalment començava un xic: agarrava amb els llavis un extrem de la palleta i la xica asseguda al seu costat havia d'agarrar-la amb els llavis per l'altre extrem. Així la palleta passava per tots els jugadors, fins que arribava al jugador que havia començat, el qual tallava un trosset de palleta i tornava a començar la volta. La picardia del joc era que al final la palleta era tan curta que els llavis del xic i la xica es tocaven. De tant en tant, el que ocorria era que alguna xica, en veure la palleta tan curta, s'alçava i deia que ja no hi jugava més, cosa que provocava les queixes exacerbadades dels xics.

Avui dia, encara se celebra la Pasqua i s'acudeix als masets; tanmateix, aquest joc ja no sembla tenir cap al·licient per a la joventut actual.

JOC DE LA PARETETA

Aquest joc es jugava generalment amb monedes de cinc i deu cèntims. En primer lloc, s'escollia una paret i se sortejava l'ordre dels jugadors. Tot seguit, es començava a jugar. El joc consistia a llançar amb força la moneda des de la vorera i l'objectiu era pegar-li al vèrtex que formava la paret amb la vorera perquè la moneda rebotara i caiguera al carrer. Aquesta moneda es deixava al lloc on havia caigut i, després, el segon jugador llançava la seua moneda. A continuació, es mesurava la distància entre elles, la qual cosa es feia amb una vareta d'un pam que s'anomenava la mida. Si la mida era menor o igual, el segon jugador agafava la moneda del primer. En canvi, si la distància era major, llançava el tercer jugador i aquest podia endur-se les dues monedes anteriors si la seua queia al centre i la vareta arribava des de la seua a les altres. El joc continuava així amb tots els jugadors.

JOC DELS QUATRE CANTONS

En un encreuament, es posava un xiquet a cada cantó i aquell que pagava se situava al centre del carrer. El joc consistia a canviar-se de cantó

i el xiquet que estava al centre havia d'intentar arribar a un cantó buit abans que qualsevol altre jugador. Si ho aconseguia, aleshores pagava aquell que es quedava sense cantó.

JUGAR A LES ERES

Arran de la gelada de 1946 es van arrancar quasi tots els horts de tarongers i aleshores el conreu per excel·lència va passar a ser el blat. La possibilitat de jugar es presentava quan arribava el temps de collir aquest cereal i s'instal·laven les màquines trilladores. En funcionaven unes vint-i-quatre, les més famoses eren: Sindicat, Briset, Patxuga i Escorxador.

Doncs bé, en sortir del col·legi, algunes vegades els xiquets anaven a jugar al gran pilot de palla que feia la trilladora i, la majoria de vegades, els homes que hi estaven treballant els expulsaven d'allí perquè no aplanaren el paller.

LLEDONS EN CANUT

Parlant del joc del canut em va venir al pensament un altre joc. No sé si el terme denominatiu serà el més correcte, però vaig decidir incloure'l també en aquest treball.

Els majors d'avui dia de segur que recorden l'anomenat *xambero* Torrentí, un home que a l'estiu venia gelats –*xambis*– amb el seu carret pels carrers del nostre poble. De segur que més d'un vam agafar una bona ploradissa per no haver-nos comprat el *xambi*, que valia deu cèntims i estava fet amb mitja galeta. Doncs bé, a l'hivern, aquest personatge tan volgut pels xiquets canviava el carret del *xambi* pel de llepolies i es posava a la porta d'algunes escoles per esperar l'eixida dels xiquets. Quan era el seu temps, una de les llepolies que portava juntament amb els arboços eren els lledons. També venia uns canuts fets de canya que, aprofitant l'interior d'aquesta, permetien llançar amb

força els pinyols dels lledons contra algú que menjara lledons al mateix temps. No obstant això, de vegades, s'escapava algun pinyol i li pegava a algú que es trobava fora del joc. Quan s'acabaven els lledons, també es tiraves pedretes i em van contar una vegada que a Castelló tenien el costum de llançar pèsols.

LLUMETA

Aquest joc és molt antic, ja que es jugava quan als carrers tan sols hi havia algun llum de mala mort i hi regnava la foscor.

Per a aquest joc s'aprofitava la llum d'un aparador, ja que aquesta projectava un fil de llum sobre la vorera. Qui pagava es posava dintre del raig de llum i intentava agafar els altres xiquets que hi entraven. Quan agafava algú, aquest havia de pagar. No obstant això, a alguns amos dels aparadors no els agradava que els xiquets jugaren allí i, de vegades, els xopaven amb una poalada d'aigua perquè se n'anaren.

MAMPRUÑO, ALZA EL PUÑO

Aquest és un dels escassos jocs en què només podien participar dos jugadors. Es jugava amb cromos o amb les caràtules de les caixes de mistos. Aquestes caixetes solien tenir en l'anvers un porter estirat per tal de parar un baló (els xiquets déiem que era Zamora) i, en el revers, l'àguila amb l'escut de Franco.

Per tal de començar a jugar, un dels dos jugadors es posava al palme-ll de la mà fins a un màxim de cinc cromos, sense que l'altre jugador ho vera. Quan ja els tenia posats, els tapava amb l'altra mà (el jugador amb els cromos a la mà rebia el nom de banca). Aleshores l'altre jugador exclamava “¡Mampruño, alza el puño!” i el de la banca havia d'alçar la mà que tapava els cromos com més ràpid millor, a fi d'evitar que l'altre jugador vera bé els cromos que portava. Aquest, després de veure el que havia pogut, feia un càlcul i tractava d'encertar la quantitat de cromos

que el de la banca duia a la mà. Per exemple, si deia tres i la banca en portava quatre, com que la diferència era d'un, li havia de donar un cromó a la banca; si la banca en portava un i el contrincant deia cinc, aquest li havia de donar quatre cromos a la banca. Si el jugador encertava la quantitat de cromos de la banca, guanyava la partida, es quedava els cromos i passava a ser la banca.

Igual que en molts altres jocs, per tal de saber qui començava a jugar, es feia el següent: els dos contrincants se situaven a uns dos metres l'un de l'altre i posaven un peu per davant. A continuació, ajuntaven el taló de l'altre peu a la puntera que havien posat per davant i, d'aquesta manera, avançaven fins trobar-se amb els peus de l'altre jugador. Si un dels dos amb el seu peu tapava els altres dos, aquest era el que començava. Per contra, si el peu quedava ajustat dins dels altres dos, la jugada no era vàlida i s'havia de repetir. Aquest sistema servia per a dos jugadors o dos equips indistintament.

MÀRREGA

Aquest joc es jugava al carrer. Els jugadors es dividien en dos grups: uns s'agafaven de les mans i tractaven de tapar el carrer de vorera a vorera; i els altres es posaven davant. El joc començava en una cantonada i els jugadors que estaven agafats de les mans corrien per tractar d'agafar i acorralar els que corrien solts. Aquests intentaven passar per algun forat deixat entre els jugadors agafats i la paret del carrer. Si arribaven a la cantonada següent sense haver passat en sentit contrari, quedaven eliminats. Si algú aconseguia passar, en arribar els perseguidors a la cantonada següent, que era el final del trajecte, tornaven a començar la persecució en sentit contrari i tractaven d'atrapar els jugadors que havien aconseguit passar. Una vegada tots atrapats, començava una nova partida.

Els jugadors que anaven agafats de les mans, mentre corrien per tal de perseguir els altres, deien: “marga la urga, urga i ga!”.

MATANÇA DEL PORC

El lector es preguntarà: que té a veure la matança del porc amb els jocs que ens ocupen? Doncs, té molt a veure, com ara es comprovarà.

A Vila-real, fins aproximadament la dècada dels quaranta, hi havia moltes cases on, a més d'altres animals, es criava un porc per al consum familiar. S'assecaven els pernills, es feien embotits i també l'anomenat frit, que consistia a sofregir els trossos de carn sobrant i cobrir-los dins d'una gerra de ceràmica amb oli d'oliva cru. Aquesta era l'única manera de tenir reserves del porc durant la resta de l'any, ja que no existien els congeladors.

La matança del porc era una festa i es reunien els familiars i algun veí. Cal tenir en compte que es necessitava molta participació, ja que la matança del porc comporta molt de treball: mort, esquarterament, neteja dels intestins per tal d'elaborar els embotits, etc. Quan el porc ja estava mort i obert, començava a entreveure's el que es necessitava per a jugar. I en extraure els intestins apareixia el tresor desitjat pels xiquets de la casa: la bufeta urinària. Tenia la mida d'un baló de futbol i, efectivament, els xiquets la utilitzaven com a tal. Calia rentar-la bé, s'inflava d'aire i així es convertia en una pilota. Fins que finalment es trencava a força de cops de peu, l'amo d'aquest baló es convertia en el rei del barri.

Cal tenir en compte que en aquella època hi havia pocs xiquets que tingueren una pilota de goma, sobretot si considerem que en la postguerra el salari que guanyava un home per cavar horts era de deu a quinze pessetes, i una pilota en costava unes cinc. El més usual era que els xiquets es fabricaren la seua pilota amb draps recoberts de cordes que formaven una espècie de malla, de manera que s'aconseguia una esfera més o menys perfecta que servia per a jugar a futbol.

En aquells casos en què la matança del porc s'efectuava en una casa sense xiquets, sempre n'hi havia algun del veïnat que demanava als amos del porc que li guardaren la bufeta: "Senyor Sento, em guardarà la bufeta? Sí, fill, te la guardaré!", i el xiquet es mantenia molt atent aquell dia per anar a recollir el seu trofeu tan preat.

MOCADORET

Aquest joc es jugava al carrer i hi solien participar xics i xiques. Es feien dues ratlles de vorera a vorera, una a cada costat. L'una de l'altra distaven entre vuit i deu metres. Es marcava la distància fent passes perquè fora exacta a un costat i a l'altre.

En la línia central es posava un jugador dret amb el braç estés i amb un mocador en la mà que havia de subjectar suaument per una punta. Els jugadors formaven dos equips i cadascun numerava els seus components des de l'1 fins al número de l'últim jugador i sense que l'equip contrari coneguera els números dels seus adversaris.

Cada equip es posava en la seua ratlla corresponent i qui subjectava el mocador deia un número a l'atzar. Per exemple, si deia el tres, els dos jugadors dels dos equips que tenien aquest número eixien corrent per agafar el mocador. Qui l'agafava primer se'n tornava ràpidament a la seua ratlla mentre era perseguit per l'altre jugador. Si aquest aconseguia agafar al del mocador abans d'arribar a la ratlla, l'eliminava del joc i sinó, era el perseguidor qui quedava eliminat. Aleshores, el número del jugador eliminat passava a un altre jugador del seu equip i per tant, aquest tenia dos números. Si un equip eliminava quasi tots els jugadors, els que quedaven agafaven els números dels jugadors eliminats, però podien canviar-se'ls després de cada jugada per despistar l'equip contrari. Quan un dels equips aconseguia eliminar tots els jugadors de l'altre esdevenia l'equip guanyador.

No obstant això, cal dir que en el joc es feia ús de la picardia. Quan dos jugadors arribaven al mateix temps al mocador, si un l'agafava, l'altre el podia agafar i eliminar de seguida perquè estaven molt prop. Aleshores, el que feien era quedar-se parats sense agafar-lo i fer coses per distraure el contrari i endur-se el mocador, o bé fer com si l'agafara i córrer. Si l'altre jugador no se n'adonava i passava la ratlla, aquest quedava eliminat perquè no es podia creuar la ratlla si el contrari no havia agafat el mocador.

MÓRES

Com en el tres en ratlla, el que treballa és la ment i un descuit et feia perdre la partida. En el joc de les móres el més important eren els reflexos i molta habilitat manual, eren jocs que aguditzaven l'enginy.

Per a jugar s'utilitzaven cinc pedretes planes i de cantells redons que es podien trobar en la graveta que generalment hi havia en els patis dels col·legis, ja que normalment sempre es jugava a l'hora de l'esbarjo, o bé en les obres, si es jugava al carrer. Aquestes pedretes solien tenir com a màxim un centímetre de diàmetre. En aquest joc les pedretes sempre es recollien amb el revers de la mà.

El joc es componia de quatre parts, els jugadors s'asseien en cercle i se sortejaven l'ordre de jugada. Una vegada elegit, el primer agafava les cinc pedretes i les deixava caure a terra, després n'agafava una amb la mà i la llançava en l'aire. Mentre, ràpidament, amb la mateixa mà n'agafava una altra de terra i havia d'agafar en l'aire la que havia llançat abans amb el revers de la mà. Tot seguit deixava una de les dues que tenia en la mà a banda i tornava a llançar la pedreta que tenia i en recollia una altra. Així fins que les havia agafades totes, si queia la pedra abans de recollir l'altra o en agafar una de terra en tocava una altra amb la mà, perdia. Després continuava igual, però n'havia de recollir dues alhora de terra, després tres i, per últim, quatre. Si ho aconseguia passava a la segona part.

Aquesta consistia a llançar en l'aire les cinc pedretes i recollir-les amb el revers de la mà. En la primera jugada només se n'havia de quedar una i les altres, amb molta cura, les deixava a terra; la que tenia en el revers de la mà la llançava en l'aire i amb la mateixa mà pegava una palmellada a terra i recollia en l'aire la pedra que havia llançat. Aquesta pedra es posava a banda i no jugava, tornava a llançar les quatre pedres que quedaven i, com a mínim, n'havia d'agafar una. Si agafava les quatre amb el revers de la mà, havia de llançar les tres restants i tornava a llançar la que tenia i continuava així fins que jugava les cinc pedres. Després s'havia de continuar el joc amb les pedres, és a dir, llançar les cinc i quedar-se'n dues en el revers de la mà i així eren dues jugades

de dues, i després una de tres i dues, després una altra de quatre i una i, finalment, amb les cinc. Si ho aconseguia sense que li caiguera cap pedra, passava a l'altra part.

La tercera part es deia el pouet i consistia a llançar les cinc pedretes en l'aire; se n'havia de recollir com a mínim una per a començar el joc i les altres quatre deixar-les caure a terra, la que quedava en el revers de la mà es llançava en l'aire i mentre es recollia de terra amb els dits polze i índex es formava amb aquest un cercle que era el pouet. Ràpidament es feia passar la pedra que estava pels aires per aquest cercle i aquesta es quedava dins la mà. Llavors, la pedra que tenien en els dits es posava a banda i la que tenien dins de la mà es llançava en l'aire i se n'agafava ràpidament de terra una altra. S'havia de repetir tota l'operació fins haver-hi passat les quatre. Després, s'agafaven de nou les cinc pedres, es llançaven en l'aire i se n'havien d'agafar dues amb el revers de la mà. Una vegada fet açò, es llançava una pedra en l'aire i se n'agafava una de terra per a fer el pouet i passar les dues pedres que estaven per l'aire. Després, es llançava la pedra que es tenia als dits i es feia caure al pouet amb les altres dues, es llançaven de nou les cinc pedres i n'havien de quedar tres. Es repetia el mateix d'abans i, tot seguit, s'agafaven les cinc amb el revers de la mà i se'n deixava caure amb molta cura una a terra, es llançaven les altres quatre i, ràpidament, s'agafava la de terra amb els dits i es passaven pel pou les quatre que s'havien llançat en l'aire. Finalment, es feia el mateix amb l'última, és a dir, es llançava en l'aire i es feia passar pel pou.

La quarta part es deia el pontet i consistia a posar el dit cor damunt de l'índex de la mà esquerra i juntament amb el polze es posaven a terra en forma de pont. S'agafaven les cinc pedres amb la mà dreta. A continuació, aquesta mà es passava per sota del braç esquerre i es llançaven les pedres per damunt de la mà esquerra, la qual formava el pont, perquè caigueren a la part dreta d'aquesta, és a dir, davant de la mà dreta per tal de poder-les agafar amb facilitat. Després, s'agafava una pedra amb la mà dreta, que és la que queda lliure perquè l'esquerra forma el pont i no es pot moure, i es llançava a l'aire mentre s'agafava una pedra de terra i es passava per sota del pont. Cal dir que açò es feia molt ràpid perquè

s'havia d'agafar la pedra que s'havia llançat en l'aire abans que tocara terra. Aquesta operació es repetia fins haver passat les quatre pedres i l'última que quedava en la mà es passava també pel pont. D'aquesta manera, es completava la primera part del joc. Després es passaven de dues en dues, de tres en tres i, finalment, les quatre alhora.

Si en agafar les pedres per a jugar se'n tocava alguna que no s'havia de llançar, o bé si alguna queia a terra, es perdia la partida i començava a jugar el següent jugador.

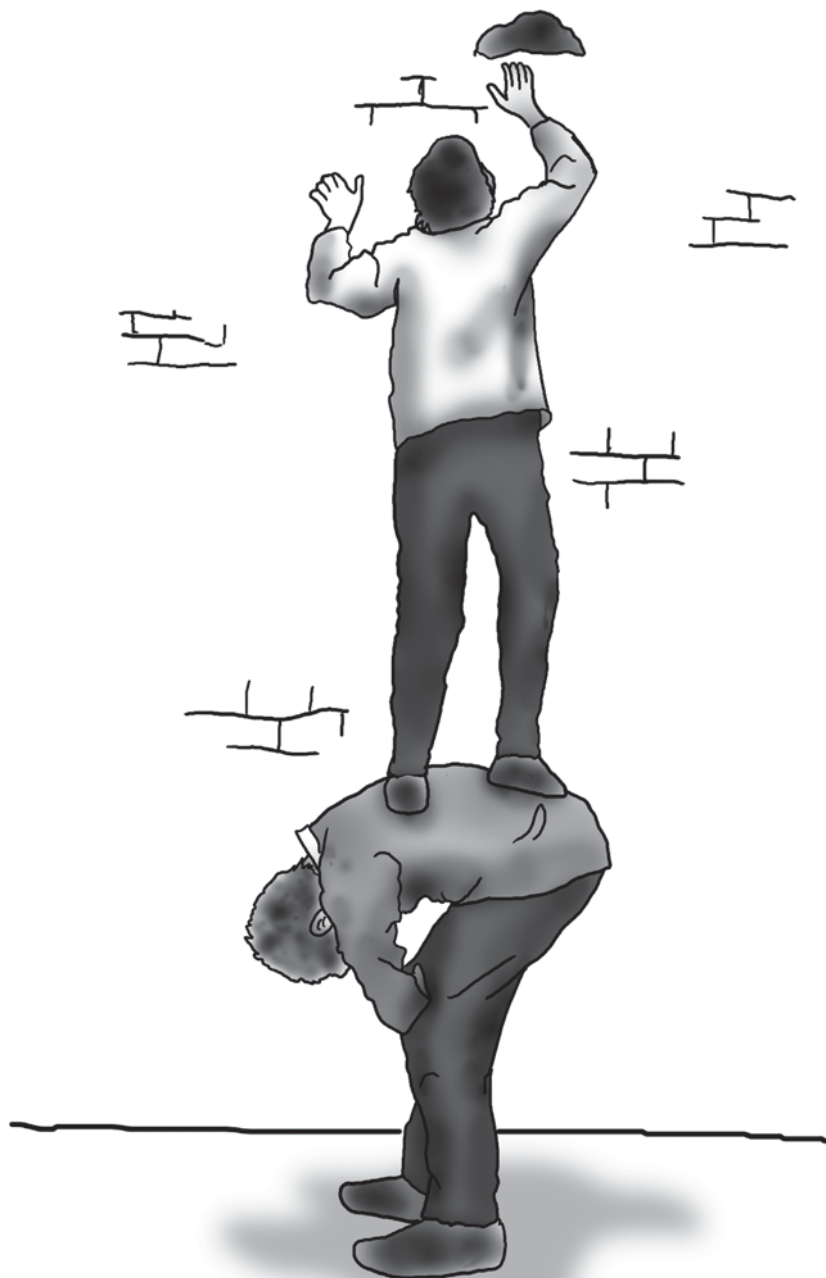
En aquest joc, quan es llançaven les pedres i s'agafaven amb el revers de la mà, mentre es tiraven les que sobraven, les altres s'agafaven de manera que quedaren enmig de dos dits. Els jugadors havien de tenir molta destresa a l'hora de llançar les pedres a terra per deixar-les ben situades, ja que d'això depenia que poguera acabar bé la partida. En moltes ocasions, la situació ideal era deixar-les com més prop millor, però sense tocar-se.

NAVALLETA

En aquest joc s'utilitzava una navalleta o qualsevol altre objecte punxant. Hi havia dues modalitats, però la més primitiva era la següent: es feia una ratlla al carrer al costat de la vorera i el camp de joc anava des d'aquesta ratlla fins a la propera cantonada. Els jugadors es numeraven i, seguint l'ordre establert, clavaven la navalla o punxó a terra. Quan el punxó no es clavava, tirava el següent jugador i si aconseguia arribar al final, guanyava. Tot seguit, tornava a començar el jugador següent i així continuava el joc.

Quasi sempre es jugava quan havia plogut perquè la terra estava humida i així era més fàcil clavar l'objecte punxant.

L'altra modalitat consistia a marcar un rectangle —quasi sempre s'elegia algun munt d'arena que hi havia pel carrer que pertanyia a alguna obra—. Aquest rectangle es partia en dues parts iguals traçant una línia central.

Solien intervenir dos jugadors. Se sortejava qui tirava primer i començaven a clavar la navalla des de la seua ratlla fins a la ratlla central. Si arribaven a la ratlla del centre, tiraven la navalla al terreny contrari i marcaven amb una ratlla cada punt on es clavava. Així doncs, un dels jugadors es menjava el terreny de l'altre i ampliava el seu.

Quan es tirava la navalla i aquesta no es clavava, li tocava tirar a l'altre jugador. Qui aconseguia menjar-se tot el terreny de l'altre, guanyava.

NIU DE TRAPITJOLS

Més que un joc, era una broma que solien fer als nouvinguts que desconeixien de què anava la cosa. Quan es produïa aquesta situació, algun membre de la colla d'amics deia: “jo conec un niu de trapitjols! voleu que anem a agarrar-lo?” i una altra persona contestava: “sí, anem-hi”. Per tal de dur a terme la broma, es necessitava una paret alta que tinguera un forat al qual una persona no poguera arribar des del sòl. La paret amb el forat ja estava controlada pels bromistes, atés que en aquella mateixa paret i aquell mateix forat havien caigut molts altres neòfits amb anterioritat. Quan arribaven a la paret, el problema era que el forat estava massa alt i aleshores començava la discussió (preparada per endavant): si em pose jo, si et poses tu i jo puge damunt de tu... però al final el que s'ajupia era el nouvingut i una altra persona li pujava al damunt. Aleshores aquesta persona començava a pegar-li puntades de peu al nouvingut com si trepitjara raïm per tal de fer vi, mentre exclamava: “trapitjols, trapitjols!”. Evidentment, la broma s'acabava quan el que estava ajupit s'adonava que tot havia sigut un engany.

ORÓN

Aquest era un joc de xiquetes, les quals seien en rogle i ajuntaven els palmells de les mans en posició d'orar. La xiqueta que tenia *el orón* (possiblement el nom del joc vinga d'una moneda d'or) portava entre

les mans una pedreta o una moneda (*el orón*) i la passava per dins de les mans de les altres xiquetes, fins que en un moment donat, sense que la resta se n'adonara, la deixava caure entre les mans d'una altra xiqueta.

Açò es feia cantant una cançó en castellà que deia:

*El orón va por las manos,
por las manos va el orón,
y la niña que lo tenga,
que se calle por favor.*

I a continuació, sense cantar, es deia, mentre s'assenyalava a cada paraula pronunciada una xiqueta: “*orón, orón, orón*, qui el té?” i la xiqueta a qui havia tocat l'última paraula, *té*, havia d'endevinar qui tenia *el orón*. Si ho encertava, agarrava *el orón* i la que el tenia quedava eliminada. Si no ho encertava, era ella la que quedava eliminada i la xiqueta que tenia *el orón* seguia amb la cançó. I així seguia el joc fins que quedaven les dues últimes xiquetes.

PALILLOS O CANYETES

En els últims anys que hi vaig jugar es deia *palillos* perquè se solia jugar amb furgadents o amb els pals dels gelats, però antigament s'anomenava el joc de les canyetes. En parlar sobre el nom del joc amb homes majors que eren xicotets abans de la Guerra Civil em va sorprendre que em digueren que aleshores no existien els *palillos* i per tant, únicament podien jugar amb canyetes.

S'agafaven les canyetes –totes de la mateixa mida– ordenades en forma de garbeta i es deixaven caure a terra des d'una altura d'un parell de pams. Després, per ordre, amb sorteig previ, el primer jugador havia de traure-les del muntó una a una amb una altra canyeta, però sense moure les altres. Si en movia alguna, perdia el torn i jugava el jugador següent. En acabar el joc, guanyava el jugador que més canyetes havia aconseguit.

PARADA DE CEPETS

En la dècada dels anys quaranta només la vila i pocs carrers més estaven empedrats, la resta eren de terra. A més a més, quasi tots els jocs es jugaven en unes èpoques determinades de l'any. A l'hivern, si de vesprada amenaçava pluja, els vileros, tal com fan ara també, s'afanyaven a buscar menjar per si de cas s'allargava el temporal. Era en aquestes vesprades quan, en sortir de l'escola, els xiquets agarraven el berenar i algun cep i es reunien amb els amics habituals del barri, amb un trosset de pa del berenar com a esquer. Al costat del rastell de la vorera, furgaven la terra amb un objecte punxant i paraven els ceps. Seguidament, s'amagaven en un portal perquè els pardals no els veren i allí esperaven fins que picara algun vilero.

En aquells anys, a penes hi havia cap cotxe, el més habitual eren els carros arrossegats per cavalls i ases i les bicicletes. Doncs bé, si mentre durava el joc de la cacera (que, per cert, era molt escassa, ja que els vileros són molt espavilats) passava alguna persona, carro o bicicleta i hi havia un teuladí prop d'un cep, els xiquets els maleïen, pràcticament sempre amb el comentari següent: “tants carrers que hi ha i ha hagut de passar per aquest justament!”

PARTITS DE FUTBOL AMB BOTONS

En una vorera es marcava amb guix un camp de futbol d'un metre de llarg i setanta centímetres d'ample aproximadament i es posaven botons en els punts on es col·locarien els futbolistes en un partit de futbol real (alineacions clàssiques). En aquella època no existien els futbolins.

Els dos jugadors d'aquest joc es posaven darrere de les porteries i se sortejava qui sortia primer. El baló era un botó més menut que la resta de botons, mentre que el botó que feia de porter era més gros. Es movia el botó baló picant-lo amb el cantell del botó que duia en la mà el jugador, sempre tirant-lo al botó més proper i en direcció a la porteria contrària. Cada vegada tirava un jugador i, si el baló sortia fora del camp, es feia un servei de banda; si un botó ensopegava amb un altre dels contraris,

era falta; si quan es picava el botó queia damunt del baló, també era falta; i si un botó ensopegava amb un altre dins de l'àrea menuda, era penal. Quan un dels dos jugadors llançava a porta, l'altre podia posar el porter en la posició que ell considerara més convenient per a intentar parar el baló. L'objectiu d'aquest joc era, evidentment, marcar la major quantitat possible de gols.

PATINS DE ROSSES (COIXINETS)

Aquest més que un joc era una obra d'art, ja que el xiquet que podia es feia el seu i no era gens fàcil en aquella època aconseguir els tres rodaments que feien falta per a la seua construcció. Aquests rodaments es buscaven als pocs tallers que hi havia al poble. De vegades, es reunien uns quants amics i se'n feien un entre tots. En canvi, qui aconseguia tenir-ne un per a ell sol, podia considerar-se un privilegiat.

El patí de rosses constava d'una fusta d'uns cinquanta o seixanta centímetres de llarg per uns vint d'amplària i uns dos o tres centímetres de grossor. En la part de davant li posaven una fusta creuada d'uns cinc o sis centímetres d'ampla per uns quaranta de llarga perquè esquera pels dos costats de la fusta central uns deu centímetres, que era on es posaven les mans per a conduir el patí. Aquesta fusta se subjectava a la fusta central gràcies a un cargol amb la rosca fluixa perquè poguera girar i per tant, poder conduir-lo.

Al centre d'aquesta fusta transversal i sota el cargol es posava el rodament amb dos tacs de fusta que feien de suport. D'altra banda, se'n posava un altre redó del mateix diàmetre que l'interior del rodament que feia d'eix clavant les dues puntes que eixien als dos tacs de fusta abans esmentats. A la part de darrere es clavava amb tatxes una altra fusta a la fusta principal que sobreeixia uns cinc centímetres per cada costat i s'arrodonien les puntes que feien d'eix per als dos rodaments que anaven a la part de darrere. Aquests se subjectaven amb un clau a la fusta a la part exterior del rodament perquè aquest no se n'esquera de l'eix.

Per moure el patí, el jugador posava el genoll esquerre en la part davantera del patí i recolzava la cama al llarg de la fusta, les mans s'agafaven del travesser giratori de davant i amb el peu dret es donaven puntades al terra per donar-li impuls i agafar velocitat. Quasi sempre s'elegien carrers amb pendent i quan el patí agafava velocitat, es col·locava també la cama dreta damunt el patí i el conduïen així fins perdre velocitat i parar-se. De vegades, si no hi havia pendent, un altre xiquet l'empenyia fins que el patí agafara velocitat.

PEDRES I MISTOS ESCLAFIDORS

Les pedres esclafidores eren pedres de riu redones de la mida d'un ou de gallina aproximadament, recobertes amb una pasta roja que es convertia en explosiva quan es fregava contra una base dura al terra. Aquest joc no funcionava als carrers de terra i, per això, es buscaven carrers empedrats o amb voreres. La pedra es llançava rodant pel terra i, en contacte amb aquesta, es produïen espurnes i xicotetes explosions. Tanmateix, a poc a poc, la pasta roja es despenia de la pedra pel fregament amb el sòl i perdia la seua eficàcia, cosa que causava una gran desil·lusió en el propietari, ja que el nivell de vida en aquella època no permetia comprar moltes pedres. Generalment, el joc es jugava al vespre a fi de veure millor la llum de les espurnes i explosions.

Pel que fa als mistos esclafidors, aquests estaven fets de la mateixa pasta que les pedres. Es feien tires molt llargues, de més de cinquanta centímetres, encara que després els mistos podien comprar-se per unitats. Sobre una tira d'uns tres centímetres d'amplària i a un centímetre de distància en un costat d'aquesta s'enganxaven les gotes de la pasta explosiva, de manera que si es tallava la tira transversalment, s'obtenia un misto independent de la resta. La tira tenia uns tres centímetres d'amplària per tal que després es pogueren manipular els mistos sense cremar-se. Aquests mistos s'encenien rasant sobre una base dura rasposa, la diversió venia de la mà de les explosions i les llums que projectaven. Els xiquets més atrevits retallaven al màxim el cartó de la tira i deixaven només el tros indispensable per a poder encendre'l i posar-lo

dins del buit format en ajuntar els palmells de les mans. Aleshores agitaven ràpidament les mans a fi d'evitar cremades i la gràcia estava en el risc i en el soroll diferent que es produïa.

PICA PICA

Aquest joc funcionava de la manera següent: qui pagava ajupia l'esquena i recolzava els colzes amb els braços encreuats, com en *A la una, la mula*, per tal que la resta de jugadors el saltaren, tot posant-li les mans a l'esquena.

L'entrellat del joc era el següent: qui manava en el joc, que solia ser el líder del grup, escollia una part d'un tot, per exemple, si triava una botiga de queviures podia escollir l'arròs. Aleshores, s'enduïa a un costat el jugador que pagava i li deïa a l'orella que havia escollit l'arròs. Després, els deïa a la resta de jugadors que l'objecte escollit es podia trobar en una botiga de queviures.

Els jugadors, en saltar, havien de dir el nom d'alguna cosa que es venguera en la botiga esmentada i si qui saltava deïa, per exemple, *oli*, aquest passava, i així successivament, fins que un deïa *arròs*, per la qual cosa aquest passava a pagar i el joc continuava.

PILOTA A PARET

Aquest joc es practicava en les parets, sobretot en les cases que feien cantó, com que la porta principal donava a un carrer i la de darrere a un altre, en aquesta quedava, si la casa era llarga, un bon tros de paret entre la porta falsa i el cantó, si no hi havia alguna finestra.

Aquestes partides sempre acabaven malament, ja que sortia la mestressa de la casa amb una granera i els deïa del mal que havien de morir els jugadors. Per això, moltes cases que feien cantó tenien les parets amb unes prominències de guix formant barres triangulars o bé ornaments florals o geomètrics, en algunes cases de prou bellesa, com per

exemple, el recentment desaparegut de la casa del Dr. Alejo Font de Mora. En l'actualitat queden molt pocs d'aquests ornaments que impedi-
en poder jugar a pilota.

Això demostra l'afició que hi havia de jugar a pilota en aquells temps, llàstima que tot s'enderroque per a fer nous edificis i, d'aquesta manera, perdem testimonis de la nostra història.

Aquest joc es practicava amb dos equips o bé tots contra tots. Les regles del joc eren les següents: es feia una ratlla a la paret més o menys a un metre d'alçada o bé s'aprofitava el sòcol. Si es jugava per equips, guanyava el que més punts aconseguia. S'ajustava la partida a un nombre determinat de punts. Era falta si la pilota pegava per sota de la ratlla o si ensopegava amb un altre jugador, llavors el punt se l'anotava l'equip contrari.

Quan la partida era tots contra tots no es contaven punts, només hi havia eliminacions; el jugador que feia falta era eliminat, s'anaven eliminant fins que només en quedava un, que era el que guanyava i, a més a més, tenia una vida per a l'altra partida. Això volia dir que hi podia fer una falta i no estava eliminat fins que en feia una altra.

PIS PISSIGANYA

Els xiquets seien en un rogle amb els peus davant ben juntets i el que manava en el joc tocava amb el dit de la mà un peu de cada jugador mentre cantava la següent cançó: "Pis pissiganya, oli de la *ganya*". Quan coincidia el dit i la paraula ganya en el peu d'un jugador, aquest havia d'amagar-lo. El que manava continuava el joc cantant la cançó, fins que només quedava en el rogle el peu d'un jugador, que era el que guanyava.

PLANTO O PLANTAT

Es feia un sorteig, que consistia quasi sempre en el següent: es po-

saven tots els participants en rogle i un d'ells comptava movent la mà fins que deien prou. Llavors, continuava comptant començant per la seua dreta. I si havien acordat que pagaria el que feia vint, pagava el que li tocava aquest número.

Després d'haver fet açò, el que pagava eixia corrent darrere dels jugadors per a agafar-ne un. El qui havia estat agafat, havia d'estar plantat –d'ací el nom del joc– i no es podia moure, però si un altre jugador el tocava, el desplantava i eixia corrent. Per això, el que pagava havia d'estar atent perquè no el desplantaren i havia d'intentar agafar els altres que s'arribaven i, si els tocava, es quedaven plantats. Si aconseguia agafar-los i plantar-los a tots, havia guanyat la partida. Aquest era un joc d'astúcia i molta agilitat.

POTE

Aquest joc es jugava preferentment a Pasqua, Sant Pere i Sant Roc, festes en les quals s'acostumava a anar als masets a menjar-se la mona, el rotllo o l'ànec, segons el costum de la festa.

En aquest joc jugaven xics i xiques. Es buscava un pot –que en aquell temps sempre hi havia a mà- de tomaca, de bresquilla, etc., s'omplia de pedres perquè pesara més i es xafava la boca perquè no se n'isqueren.

Una vegada s'havia preparat el pot, se sortejava qui havia de pagar per a començar. Es feia un cercle a terra, bé ratllant amb un tros de guix si el sòl era de ciment o si era de terra es feia amb alguna cosa que ras-cara. Aquest cercle es feia per a posar el pot dins i si es posava fora no valia la jugada, com ara veurem.

El joc consistia a llançar el pot el més lluny possible per a donar temps a amagar-se els jugadors, mentre el que pagava corria a recollir-lo i l'havia de posar dins del cercle i, fet això, havia de localitzar la resta de jugadors i quan els veia havia de dir: un, dos, tres, *fulano*, el nom de la persona o persones localitzades. I el primer que anomenava, pagava en la següent partida. Però la dificultat del joc estava en què al mateix

temps que localitzava els jugadors, havia de vigilar el pot, ja que si un jugador sortia corrent i agafava el pot, sense ser vist, i deia “pote, bote”, es tornava a començar i tornava a pagar el mateix.

Hi havia molta emoció, perquè quan ja havia trobat a tots i en faltava un, els altres que ja havien sigut descoberts i estaven situats prop del pot, tractaven de distraure al que pagava, sobretot el primer que havia sigut descobert, ja que li tocava pagar la següent partida, perquè el que quedava poguera fer “pote” i així fer-li pagar de nou.

POTS AMB FILS EN LES VORERES

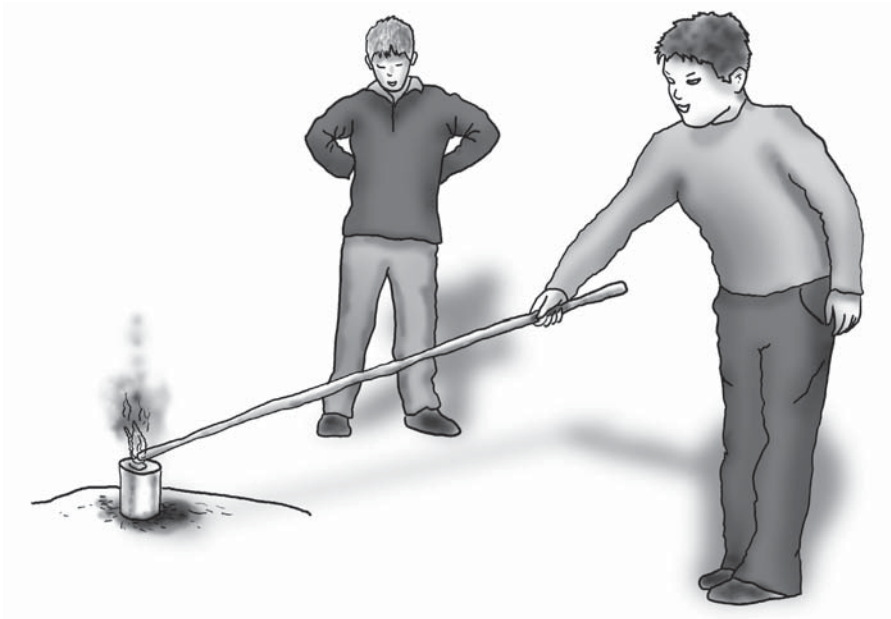
Açò, més que un joc, era una gamberrada que es feia de nit. Es col·locava un pot, generalment ple d’orina, damunt d’una finestra situada a una altura superior a la d’una persona. D’aquest tipus de finestres, n’hi havia moltes; pràcticament totes les cases en tenien una. A continuació, es lligava el pot a un fil finet i aquest es fixava a la vorera amb un clau. En conseqüència, quan algú passava i ensopegava amb el fil, li queia damunt el pot i acabava tot xopat.

Una altra variació tenia lloc quan els xiquets observaven que alguna persona amb barret passava cada nit a la mateixa hora. Aleshores posaven el fil lligat a la finestra i a terra tenint en compte l’alçària de la persona amb el barret per tal que, quan passara, li caiguera el barret.

Una altra broma consistia a lligar el pany de dues portes amb un fil i, llavors, trucar a les dues portes al mateix temps, de manera que, quan les mestresses intentaven obrir no podien perquè les dues estiraven el fil a la vegada.

POTS DE CARBUR

Aquest joc era molt perillós i, per aquest motiu, normalment es duia a terme als afores del poble o en algun solar. Consistia a agarrar un pot sense tapadora i, a continuació, es feia un forat menut a la seua base.

Després es cavava un clot a terra on cabera la meitat del pot, s'omplia el pot d'aigua i s'hi introduïa un tros de carbur (que es podia comprar a les drogueries). Seguidament, es posava el pot boca avall i es tapaven els costats amb terra per tal que el pot s'ajustara al forat i no se n'escapara el gas, de manera que aquest només poguera sortir pel forat que s'havia fet al pot. Aleshores, s'agarrava una canya bastant llarga, s'encenia i s'acostava al forat. Immediatament, el gas s'inflamava i explotava, amb la qual cosa el pot sortia disparat per l'aire.

De vegades, si es cometia alguna imprudència, el joc acabava malament i els xiquets havien d'anar-se'n corrent a la farmàcia més propera.

PUNY, PUNY, PUNY, PUNYET

Aquest joc s'aprenia en la infantesa, ja que solien ensenyar-lo els pares o els avis quan els xiquets es portaven malament o estaven revoltosos.

La mare o qui fora s'asseia en una cadira i posava el cap del xiquet sobre les seues cames, cap per avall, perquè no li vera les mans, ja que amb una mà es feien les figures que el xiquet havia d'endevinar.

Hi havia quatre figures: les tisores, el ganivet, la teuladeta i l'ull de bou. Llavors, amb una mà es pegava a l'esquena del xiquet dient: “puny, puny, puny, punyet, tisora o ganivet, teuladeta o ull de bou, què és?” Després de cantar açò amb la musiqueta corresponent, amb l'altra mà es feia una de les figures elegida a l'atzar. La tisora es feia amb el dits índex i cor oberts; el ganivet amb l'índex estirat i els altres replegats; la teuladeta amb tots els dits junts i amb la mà un poc inclinada en forma de teulada, i finalment, l'ull de bou es feia amb el polze i l'índex. Una vegada feta la figura elegida a l'atzar, el xiquet l'havia d'endevinar i si ho encertava es deia: “Sííí!” per tal de premiar el seu encert. En canvi, si no ho endevinava, es tornava a començar de nou el joc.

S'HAN CAGAT EN L'ESCALETA

Aquest era un joc de reflexos i de rapidesa. Es reunien els amics i se sortejava qui era el primer que pagava per tal de començar el joc.

Es formaven dues fileres cara a cara a un metre de distància aproximadament, de manera que es creava un corredor perquè hi passara el que pagava. La persona que pagava havia de passar corrents com més ràpid millor pel passadís format per les dues fileres i, al mateix temps, havia de pronunciar una exclamació que podia ser d'un sant o “s'han cagat en l'escaleta”. El que pagava havia de despistar els de les fileres, de manera que, quan passava corrents, allargava la paraula *sant* i la resta (el nom del sant o “s'han cagat en l'escaleta”) ho pronunciava molt ràpidament perquè els de les fileres no tingueren temps de pensar.

Per exemple, si en passar corrents exclamava “Saaaaant Pasqual!” i algú de la filera li pegava, aquesta persona que li havia pegat passava a pagar, ja que amb el nom d'un sant no estava permés colpejar-lo. En canvi, si deia “S'haaaaaan cagat en l'escaleta!”, els de les fileres tenien dret a pegar-li.

La gràcia del joc consistia a confondre els jugadors de les fileres i burlar-se'n; ja que si acabava il·lès, el fet d'exclamar "s'han cagat en l'escaleta" era un triomf per a la persona que pagava. En canvi, si deia el nom d'un sant i algú el colpejava, deixava de pagar.

SALTACAVALLS

Aquest era un joc molt adequat per a escalfar-se quan feia fred.

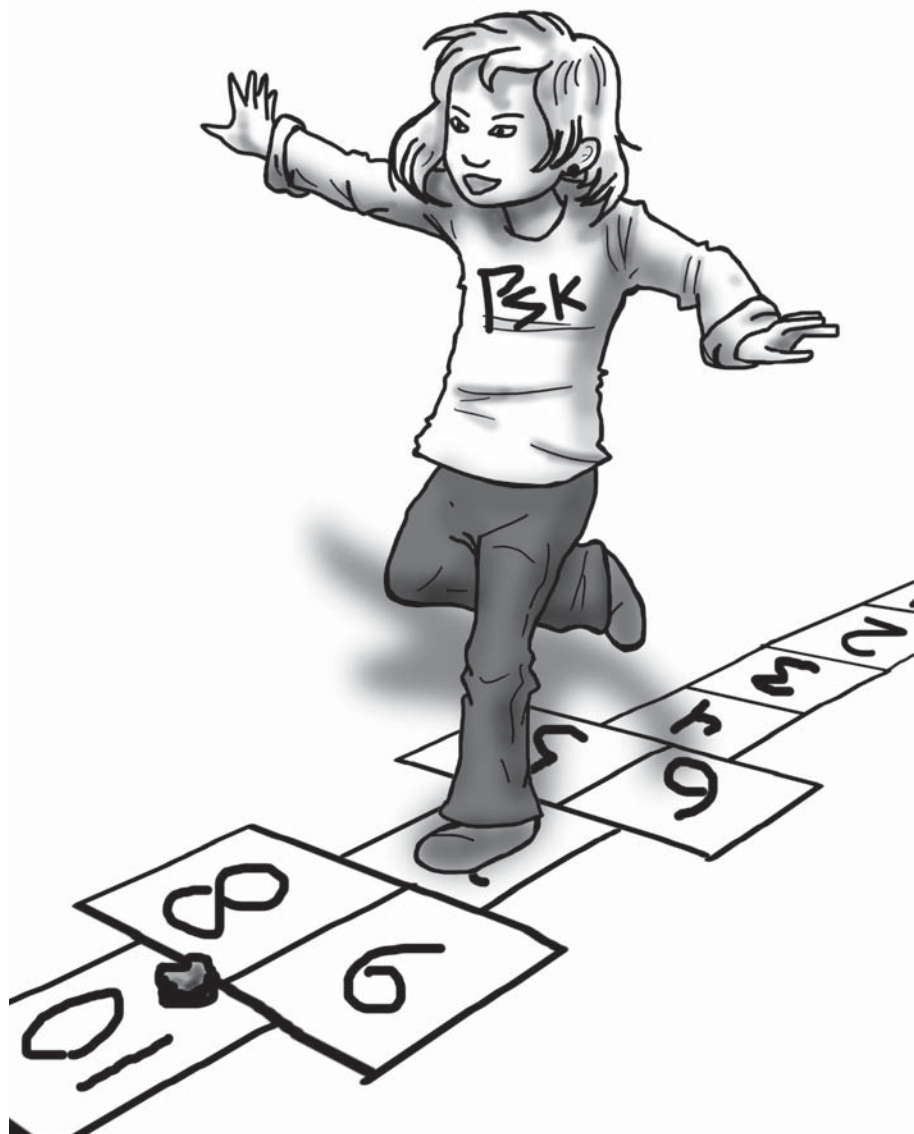
Es posava un jugador ajupit en la mateixa postura que per a jugar a ídem. El que saltava per damunt recolzava les mans damunt l'esquena del que pagava, després també es posava ajupit, i així tots fins que saltava l'últim. Llavors, aquest s'alçava i saltava per damunt dels altres, seguit del segon, i es formava una mena de roda que evolucionava al llarg del carrer. En aquest joc no hi havia guanyador ni perdedor. Tan sols es tractava de córrer, saltar i divertir-se.

SAMBORI

El sambori és un altre dels jocs que encara es conserva en l'actualitat i és fàcil veure en alguna vorera un sambori dibuixat i xiquetes que juguen al seu voltant. Al sambori es pot jugar de diferents formes i a continuació en descriurem les més típiques d'abans.

Una manera consistia a escriure en terra amb guix un rectangle de dues fileres dividit en quadres i numerat de l'u al deu. El número u començava per la fila de l'esquerra i baixava per la fila de la dreta fins arribar al número deu. Aleshores, després d'haver fet un sorteig per a saber l'ordre de jugada, es tirava una tella, primer al número u i, anant a peu coix s'havia de fer passar la tella d'un número a l'altre amb el peu, sense xafar les ratlles. Quan s'arribava a l'última casella, la tella es tirava fora. Després es tirava la tella al número dos, i el joc seguia fins arribar al deu, moment en què s'acabava la partida i la xiqueta que més prompte ho aconseguia guanyava.

En una altra modalitat, també es llançava la tella a un número i se saltava a peu coix fins arribar al número on estava la tella. Aleshores havies d'agarrar la tella, sense descansar el peu, i deixar-la al número on estaves, i d'aquest número la passaves al següent, fins arribar a l'últim, moment en què la tella es tirava fora. Per exemple, si havies de llançar

SAMBORI

la tella al número tres, saltaves amb un peu fins arribar al número vuit i llavors l'agarraves i la deixaves en l'esmentat número, d'aquest la passaves al nou, i després al deu, i després fora.

Una altra forma de jugar al sambori consistia a llançar la tella i anar passant d'una casella a l'altra amb els ulls tancats. Aleshores havies de preguntar cada vegada “xafe?” i, si els companys et deien que no, podies continuar. Quan arribaves on estava la tella, la recollies i seguies fins acabar de passar totes les caselles.

En les modalitats primera i tercera d'aquest joc es podia jugar amb un altre esquema, de manera que es podia descansar sobre els números quatre i cinc, posant un peu sobre cadascun, i després també sobre el vuit i el nou. Fora d'això, el joc funcionava tal com s'ha explicat anteriorment.

SANT PETIT QUAN BALLA

Aquest va ser un joc prou popular a Pasqua i altres festivitats en les quals s'anava als masets, en les quals no podia faltar. Aquest joc, entre d'altres, el jugaven, majors i xicotets, durant els descansos del ball.

Els jugadors formaven un cercle i, al centre d'aquest, es posava qui pagava. Aquest cantava la cançó de *Sant Petit quan balla* i feia gestos amb les extremitats i el cap. Els jugadors havien d'imitar aquests gestos, si un jugador s'enganyava, pagava, i per tant, es posava al mig del cercle i continuava el joc.

La lletra de la cançoneta era la següent:

Sant Petit quan balla

balla, balla, balla.

Sant Petit quan balla

balla en el dit:

en el dit, dit, dit;
en la mà, mà, mà;
en el cap, cap, cap;
en el braç, braç, braç;
en el colze, colze, colze;
en el peu, peu, peu;
en el dit, dit, dit
ja no balla Sant Petit.

Qui estava al mig, si volia, es podia inventar algun gest per a confondre els jugadors i fer que algú pagara. Per entendre bé el joc farem un aclariment, per exemple, quan deia “dit, dit”, els jugadors tancaven la mà i, amb el dit índex estirat, seguien els gestos de qui pagava i així igual amb tots els moviments.

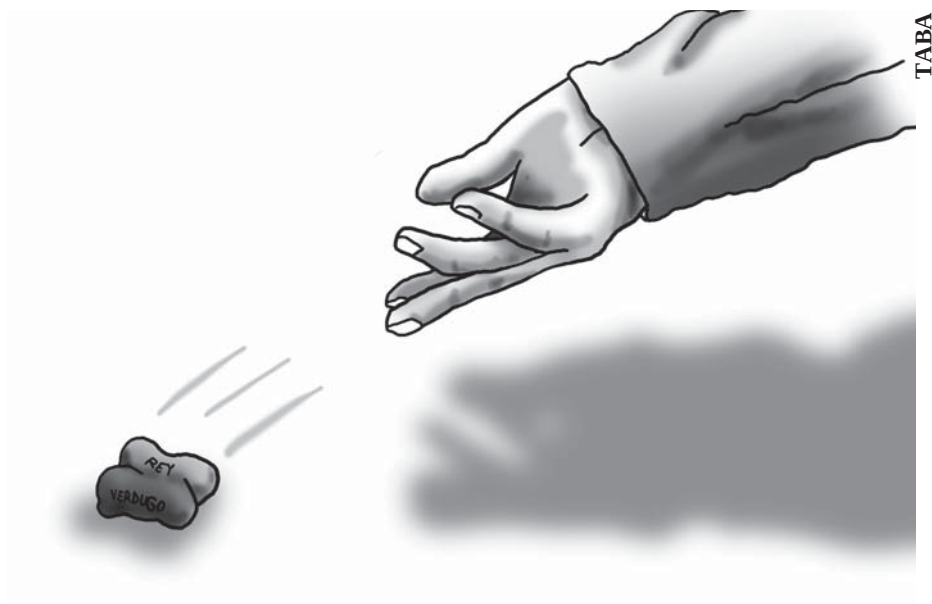
SOLDADET DE PLOM

En primer lloc, se sortejava l'ordre del joc i la persona que pagava. A continuació, es traçava una línia a terra o en el rastell d'una vorera i el jugador que pagava s'ajupia sobre la línia. Abans que els altres començaren a saltar per damunt d'ell, s'acordava el nombre de passos que havien de fer després de saltar, normalment dos o tres. La dificultat del joc era que després de saltar i fer les passes reglamentàries el jugador havia de quedar-se com una estàtua, normalment amb els braços estesos. La persona que saltava a continuació havia de fer el mateix i, a més a més, havia d'evitar tocar a qui havia saltat abans, ja que si el tocava, pagava. La cosa es complicava quan ja havien saltat diversos jugadors i a penes quedava espai per a qui saltava, de manera que, per força, havia de tocar algú. Aleshores el jugador que havia tocat una altra persona pagava i tornava a començar el joc. Sempre que s'iniciava el joc de nou, tant si pagava una persona nova com si tots els jugadors havien superat

la prova, la persona que pagava es distanciava una passa de la línia a fi de complicar més el joc.

TABA

Per a aquest joc s'utilitzava un osset de la pota del corder que es diu astràgal o taba -per això el nom del joc- que té forma rectangular i que fa tres o tres centímetres i mig de llarg per dos d'ample. Té una cara còncava que es diu *panxa buida*; una altra convexa que es diu *panxa plena*, dos costats d'una altura d'uns dos centímetres amb una cara plana que es deia *verdugo* i una altra cara convexa que es deia *rei*.

Normalment, la taba es treia d'una olla on s'introduïen parts i trossos de carn de corder. S'agafava la taba i després de netejar-la es marcaven les parts amb els noms citats anteriorment i llavors, es feia servir una corretja per a pegar generalment al palmell de la mà.

Abans de començar la partida, s'acordava el número màxim de corretjades que es podien donar. Per saber qui era el *rei* i qui el *verdugo*,

cada jugador tirava la taba fins que a algú li eixira el *rei* o el *verdugo*. Una vegada fet açò, ja podia començar la partida. Podia donar-se el cas que un mateix jugador fora el *rei* i el *verdugo* al mateix temps i una vegada la partida començada, si a un jugador li eixia dues vegades el *rei* o el *verdugo* aquest passava a ser-ho.

S'asseien en rogle i la partida començava quan es tirava la taba a terra com si fora un dau. Si eixia *panxa buida* no passava res, però si eixia *panxa plena* –si no era ni el rei ni el verdugo– el rei ordenava les corretjades que el verdugo havia de donar-li. En canvi, si eixia *rei* o *verdugo*, com s'ha esmentat abans, s'acumulaven per a passar a ser *rei* o *verdugo*.

En aquest joc els jugadors que rebien les corretjades s'enfadaven i volien ser reis o verdugos per a venjar-se.

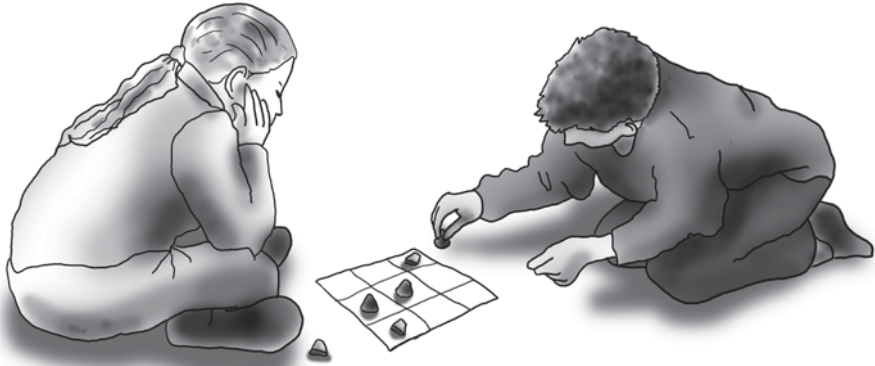
TIESO (RÍGID)

També jugaven xics i xiques i una vegada sortejat qui havia de pagar, es posaven tots en rogle. Qui pagava –que era el *tieso*– es posava al centre i es deixava caure molt *rígid* –per això el nom de tieso– i els altres l'havien d'agafar i empényer cap a l'altre costat del rogle. Si li queia a algú, li tocava pagar i l'altre passava al rogle.

TRES EN RATLLA

És un joc en el qual només jugaven dues persones. Se solia jugar en la vorera o en el pati del col·legi a l'hora de l'esbarjo.

Es feia un quadret en terra amb un tros de guix i en l'interior es traçaven dues ratlles en creu de part a part i dues en diagonal d'angle a angle. Cada un dels jugadors es proveïa de tres objectes diferents, que hi podien ser pedretes, testets o qualsevol altra cosa. Se sortejava qui havia de començar la partida primer, ja que tenia molta importància.

En aquest joc es tractava de posar les tres peces en una mateixa ratlla, per això el que eixia primer tenia més avantatges, en posar-ne una al centre, és a dir, que agafava aquesta totes les ratlles i podia fer les combinacions amb més facilitat. Cada jugador feia un sol moviment en cada tirada.

El fonament del joc com hem dit abans era fer línia, és a dir, posar les tres pedretes o el que fóra en la mateixa ratlla, i el jugador contrari tractava d'evitar-ho. Per exemple, quan hi havia dues peces en la mateixa ratlla, el jugador contrari posava la seua peça en el punt que estava lliure en aquesta ratlla, per a evitar que l'altre fera línia. Cada ratlla tenia tres punts que eren les intercessions d'aquestes en el centre i els punts de contacte dels angles i bandes.

A primera vista sembla molt difícil posar les tres peces en la mateixa ratlla, però no era així, ja que sempre hi havia alguna distracció per part d'algun jugador i es cobria la ratlla, el que ho aconseguia primer guanyava, i després es començava una nova partida; eixia el primer, el jugador que no ho havia fet abans.

TROMPA

Aquest joc és un dels pocs que encara es juguen actualment, encara que menys que abans. Hi havia diverses modalitats i les més normals

eren: el rogle normal, el *matadero* i l'anomenat *dinerillo*.

La trompa estava feta de fusta dura i en forma de pera. Unes eren més allargades i d'altres més panxudes, però totes tenien clavat un ferro redó sense punta on estaria el peduncle de la pera. Per a fer-la ballar s'utilitzava un cordó d'un metre de llarg aproximadament, segons la grossària de la trompa, i en un dels extrems es feia un nus perquè fera de topall a una moneda amb un forat al centre que se subjectava entre els dits índexs i el cor perquè no se'n fugira el cordó a l'hora de llançar la trompa. El cordó s'enrotllava al voltant de la trompa i en llançar-la es desenrotllava, la qual cosa la feia girar amb molta velocitat i donar voltes sobre el clau de ferro. En l'actualitat, es poden veure en les paradetes de fira.

Per al joc del rogle es traçava un cercle utilitzant el cordó com a radi i un altre concèntric al centre d'un pam de diàmetre. Abans de començar, cada jugador posava una trompa en aquest cercle. Per establir l'ordre de jugada, tots els jugadors llançaven les trompes al mateix temps i segons l'ordre en què deixaven de girar es numeraven els jugadors des de l'últim al primer. El jugador llançava la trompa i havia d'intentar traure del cercle la trompa d'un altre jugador i la seua havia d'eixir-se'n del cercle també. En canvi, si es quedava dins, la deixava al costat de les altres en el cercle petit i no jugava fins que un altre jugador li la traguera. Aquestes tirades es feien amb molta força per tal de trencar amb el clau les altres trompes.

Al *matadero* es jugava de la mateixa manera, però l'última trompa que quedava dins del cercle rebia un càstig. Tots els altres jugadors, seguint l'ordre de tirada, agafaven la seua trompa i li pegaven amb el clau. En aquest joc es partien moltes trompes per la meitat i qui havia perdut se n'havia de comprar una nova –per això els xiquets sempre utilitzaven les trompes més velles que tenien per a aquest joc–.

Al nostre poble, les millor trompes eren les que feia el fuster conegut com el Rullo, que tenia la fusteria al carrer de Sant Roc. Les feia de tronc de mandarí que era la fusta més dura.

Per jugar al *dinerillo*, enmig del carrer es feien dues ratlles paral·leles a dos metres l'una de l'altra i es jugava amb monedes de deu cèntims (xavos negres) i, més tard, amb les de deu o cinc cèntims posteriors a la Guerra Civil. Per saber l'ordre de jugada, cada jugador tirava una moneda a la ratlla i segons la distància d'aquesta a la ratlla, s'establia l'ordre.

Per començar el joc, cada jugador posava una moneda sobre la ratlla, una al costat de l'altra. Una vegada col·locades, el primer jugador tirava la trompa amb la intenció de pegar-li a una moneda i desplaçar-la cap a l'altra ratlla. Mentre la trompa ballava, podia agafar-la amb el palmell de la mà i tornar-la a llançar per pegar-li de nou a la moneda i desplaçar-la amb el clau. Aquests colps s'anomenaven “colps de peixcaeta” (de costat) i quan el jugador veia que la trompa estava a punt de parar-se, si la moneda encara no havia passat l'altra ratlla, l'agafava de nou amb la mà i la llançava contra la moneda “de panxó”, és a dir, pegant-li a aquesta amb la fusta. Si aconseguia traure-la de la segona ratlla, la moneda era per a ell. En canvi, si no la treia, el següent jugador li pegava fins traure-la.

De vegades, la treien de la ratlla amb un sol cop.

UN, DOS, TRES, PARET

Per a practicar aquest joc només es necessitava una paret. Se sortejava el que havia de pagar i aquest es posava de cara a la paret i la resta de jugadors en la vorera d'enfront, aleshores el que pagava donava tres palmellades a la paret, i sempre sense girar-se deia: un, dos, tres, paret; mentre deia això la resta havien d'avançar, però sempre alerta de quedar parats en l'instant que el que pagava es girava a mirar quan acabava de dir: un, dos, tres, paret. Si veia a algú avançant, aquest quedava eliminat i quan aconseguia eliminar-los a tots aleshores pagava el primer que havia vist movent-se. Al contrari, si algun jugador aconseguia arrimar-se sense ser vist i tocar el que pagava, es tornava a començar una nova partida i pagava el mateix.

VELLETA TEIXIDORA DE LA CREU

Fins a la dècada dels cinquanta, que és quan va començar a créixer l'economia a Espanya i es van popularitzar els estius a Benicàssim i Orpesa, els vila-realencs tenien per costum estiuemar als masets i a les alqueries. Aquells que no posseïen ni maset ni alqueria es quedaven a casa i gaudien de l'estiu a les tertúlies que es feien de nit, després de sopar, al carrer. A més a més, molts dels vila-realencs que es quedaven a la ciutat solien anar cada diumenge a l'ermita de la Mare de Déu de Gràcia a passar el dia o a berenar de vesprada.

Al passeig de l'ermita (que avui anomenem passeig del Botànic Calduch), al costat del molí, hi havia uns berenadors desmuntables de fusta. Jo recorde el de Victoriano i el dels germans Cubero, Delfina i Enrique (qui, per cert, va ser jugador del Villarreal CF). Ambdós berenadors estaven especialitzats en caragols picantets “perquè entrara millor el tragueta”, com diu la cançó de Sant Roro, i la gent hi anava a esmorzar, a dinar, a berenar o a sopar. Durant una època, alguns ciutadans van prendre per costum muntar una espècie de tendes de campanya de materials molt diversos, com ara tendals, mantes, etc., per passar allí l'estiu. Després d'uns anys de veure l'espectacle, l'Ajuntament, molt encertadament, va prohibir aquest barraquisme de molt mal gust.

Aquests dos paràgrafs anteriors ens serveixen de preàmbul per a situar el lector en el joc que ens ocupa, que, més que un joc, era una broma. Tal com saben tots els vila-realencs, la famosa creu es troba en l'encreuament de la carretera que va a l'ermita amb el camí Vell de Castelló a Onda. La broma es realitzava quan una quadrilla d'adolescents o joves passava per davant de la creu i algú del grup deia que si es posava l'orella al costat mateix de la creu, podia sentir-se el soroll d'una velleta que teixia. El que esperaven era que algú desconeguera el truc i picara. I, efectivament, les persones que no coneixien la broma solien interessar-se per sentir com teixia la velleta. També hi havia nouvinguts que al principi no creien la història i, aleshores, per tal de convèncer-los, algun dels veterans havia d'acostar l'orella a la creu i comentar que aquell dia se sentia molt bé el soroll. Al final, quan ja havien enganyat

el nouvingut i aquest apropava l'orella a la creu, una persona o dues del grup d'amics li colpejaven l'altra orella fortament amb el palmell de la mà. I, burlant-se d'ell, li deien que aquell brunzit era el que feia la velleta teixidora.

VIDU

Aquest joc se solia jugar als masets quan eren festes. Hi jugaven xics i xiques formant parella excepte una persona, el vidu o la vídua, que havia de quedar-se de punta.

Les parelles es posaven en línia recta i si era vidu, les xiques es posaven davant o viceversa. El vidu es posava al davant, a uns tres metres, i li feia l'ullet a una xica. Aleshores, la xica intentava córrer cap al vidu, però el xic que era la seua parella havia d'estar atent per no deixar-la escapar. Si la xica aconseguia escapar-se, la seua parella es convertia en vidu, i el vidu anterior es quedava amb la xica com a nova parella i així continuava el joc.

VOLAORETS

Recorde que en la meua infantesa hi havia un personatge als carrers, que actualment ja ha desaparegut també, que venia uns trastets fets a casa: els *volaorets*. Hi havia un venedor que deia: “xiquets, ploreu, ploreu, que *volaorets* tindreu”.

El *volaoret* constava d'una canya fina, d'uns quaranta centímetres de llarg. A una punta, amb un fil d'aram passat per un forat menut, se li enganxava una espècie de rosa de paper de colors, de manera que formava puntes com si foren hèlices. Quan els xiquets corrien amb la canya drete, la rosa cara al vent girava molt fort i feia un soroll característic, produït pel contacte del paper amb el vent.

En l'actualitat, es fan *volaorets* molt bonics, però els xiquets no poden fer-los volar pel carrer com abans.

VOLTAR GOSSOS

Se situava un jugador a cada vorera del carrer. Cadascun subjectava l'extrem d'una corda arran de terra. Quan passava algun gos estiraven la corda i la pujaven el més amunt possible, de manera que l'animal voltara per l'aire. Val a dir que no desaprofitaven l'ocasió si passava algun gat. Avui dia aquest joc ens sembla una barbaritat, però la mentalitat i els recursos d'aquell temps eren distints.

XAPES

Aquest joc i els que s'anomenen les *caretes* i les *xapes al rogle* eren jocs on s'apostaven diners, per això només hi jugaven persones ja més grans.

Aquests jocs estaven prohibits durant la dictadura de Primo de Rivera i eren els homes del Sometent els encarregats de vigilar que no s'hi jugara —els homes del Sometent eren més o menys els que ara són els policies municipals—, però així i tot es continuava jugant pels carrers, vigilant que no aparegueren els del Sometent.

Per a aquest joc s'utilitzaven dues monedes de deu cèntims de coure, xavos negres. Hi havia un jugador que tenia la banca, llavors els altres jugadors posaven una moneda a terra, i el que tenia la banca li cobria l'aposta amb una altra moneda del mateix valor. Una vegada cobertes les apostes, el que tenia la banca triava cara o creu de les monedes i les tirava a l'aire, si la banca havia demanat cara i les dues monedes queien de cara guanyava la banca i recollia tots els diners apostats; però si eixien les dues monedes creu, cada jugador recollia la seua moneda més la que havia cobert la banca.

Es podia donar el cas que una moneda isquera cara i a l'altra creu, en aquest cas es tornaven a llançar fins que sortien dues figures iguals.

XAPES AL ROGLE

En aquest joc es jugaven diners. S'havia de traçar un cercle d'uns dos metres de diàmetre i, a uns pocs metres d'aquest, es traçava una línia des d'on tiraven els jugadors amb monedes de deu cèntims de coure (xavos negres). En primer lloc, els jugadors tiraven una moneda des de la línia per tal d'establir l'ordre de tirada i, a continuació, es posaven les monedes de l'aposta al centre del cercle i començava el joc. El primer jugador podia escollir entre tirar a matar un altre xavo (traure del cercle una moneda que abans havia tirat un altre jugador) o, quan ja s'havien tirat diverses monedes, tractar de situar el xavo prop del cercle i lluny d'un altre xavo a fi d'evitar que li'l mataren com ara explicarem.

En la tirada següent, el jugador tirava el seu xavo i tenia l'opció de llançar-lo sobre un xavo d'un altre jugador i matar-lo. Si ho aconseguia, el jugador a qui pertanyia aquest xavo quedava eliminat i qui l'havia tirat podia o bé matar un altre xavo, si la posició ocupada li ho permetia, o bé tirar al cercle per a traure algun xavo i quedar-se'l ell, de manera que així també aconseguia que el seu xavo quedara fora del cercle i lluny de qualsevol altre xavo per evitar que li'l mataren.

Quan ja la partida estava avançada i pràcticament tots els jugadors havien tret monedes, cada jugador a qui li mataven el xavo quedava eliminat i havia de donar totes les seues monedes a qui havia guanyat.

El més important del joc era tenir el xavo en bona posició per tal de poder tirar al cercle, traure xavos dels altres jugadors i així eliminar-los.

XULLA

Per a aquest joc es necessitava un pal llarg d'uns cinquanta a uns setanta centímetres i un més xicotet com el *boli*. Una vegada sortejat l'ordre dels jugadors, ja es podia començar.

El segon jugador colpejava la punta del pal menut amb el pal llarg

per alçar-lo de terra i, mentre estava per l'aire, tractava de donar-li un altre colp fort per tal de llançar-lo el més lluny possible. Qui pagava corria per agafar-lo mentre els altres jugadors feien ràpidament un clot a terra amb el pal, amagaven alguna cosa i ho tapaven. Aleshores, quan el jugador que pagava tornava amb el palet, li preguntaven si volia destapar-ho amb la mà o amb el pal. Si deia que ho faria amb el pal, mentre ho destapava, els altres li pegaven garrotades a l'esquena. En canvi, si ho feia amb les mans, no li pegaven.

No obstant això, la pregunta que us fareu és: i per què no ho destapaven sempre amb les mans i així s'estalviaven les garrotades? La resposta és molt senzilla, ja que en el clot solien amagar qualsevol marranada com per exemple, una rata morta o excrements de cavalleria (de vegades, fins i tot humans). Així doncs, quan intuïen que hi hauria una marranada, era preferible rebre els colps.

Una vegada acabat el primer joc, passava a jugar el segon jugador i així successivament.

ÍNDIX

Presentació del regidor	4
Introducció	7
Jocs.....	9
A galop	9
A la una, la mula	9
A les llargues	10
A mi gustó	10
All	11
Anton pirulero	12
Arca	12
Barquetes	12
Batejos	13
Birles	14
Bocao	15
Boletes	16
Boli	18
Borinot	21
Bou de sac	21
Cacera d'oronetes a la Séquia Major	22
Cacera de les oronetes	23

Canut	25
Cap i cua	28
Carabina	28
Caretes	29
Carregueta de pebre	30
Carreres de cèrcols	30
Carrets d'anses d'olla	31
Conillet amagat	31
Corbelleta	32
Corda	33
Corral de ma tia sabonera	33
Corretgeta	35
Cromos i caixetes de llumins	35
El que se va a Sevilla, pierde su silla	35
Escalfalloms	36
Escalfamans	36
Espardenyeta	37
Fava	37
Fendri	38
Fona	38
Gallineta cega	39
Garrot	40

Granera	41
Guinot	41
Ídem	42
Joc de l'anguila fina	43
Joc de l'anguila rasposa	43
Joc de la palleta	44
Joc de la pareteta	47
Joc dels quatre cantons	47
Jugar a les eres	48
Lledons en canut	48
Llumeta	49
Mampruño, alza el puño	49
Màrrega	50
Matança del porc	51
Mocadoret	52
Móres	53
Navalleta	55
Niu de trapitjols	57
Orón	57
Palillos o canyetes	58
Parada de cepets	59
Partits de futbol amb botons	59

Patins de rosses	60
Pedres i mistos esclafidors	61
Pica pica	62
Pilota a paret	62
Pis pissiganya	63
Planto o plantat	63
Pote	64
Pots amb fils en les voreres	65
Pots de carbur	65
Puny, puny, puny, punyet	66
S'han cagat en l'escaleta	67
Saltacavalls	68
Sambori	68
Sant Petit quan balla	70
Soldadet de plom	71
Taba	72
Tieso (rígid)	73
Tres en ratlla	73
Trompa	74
Un, dos, tres, paret	76
Vellea teixidora de la creu	77
Vidu	78

Volaorets	78
Voltar gossos	79
Xapes	79
Xapes al rogle	80
Xulla	80

ELS JOCS TRADICIONALS A VILA-REAL

*Recopilació dels jocs
de carrer dels
nostres majors*

“Recorde els nostres jocs amb enyorança i quasi m’entra tristor quan veig els xiquets amb aquestes joguines tan sofisticades que em fa la impressió que no són tan feliços com nosaltres vam ser amb aquelles joguines tan rudimentàries, però tan estimades per a nosaltres.”

D’aquesta manera comença el llibre de Fèlix Quirós. Aquesta citació resumeix perfectament l’esperit que ha guiat l’autor al llarg de les pàgines que teniu entre les mans.

Aquest llibre intenta recollir els jocs tradicionals que es jugaven a Vila-real fins fa ben poc. Abans que el progrés i la tecnologia entrara en les nostres llars. Quan la vida era molt més tranquil·la, ambientada més aviat en una societat rural.

La particularitat d’aquesta obra és que el recull s’ha fet íntegrament a partir de testimonis orals, a partir de les històries personals que ha recollit l’autor de viva veu.

Ajuntament
de Vila-real

